

Nationaal Archief
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Nummer archiefinventaris: 4.OMD

**Inventaris van van modeltekeningen en plans van
gebouwen behorend tot het archief der Genie van
het Ministerie van Oorlog/Defensie, (1696) 18e
eeuw-1940**

V. van den Bergh, R.M. Haubourdin, F.E. Ch. Hoste, e.a.

Nationaal Archief, Den Haag 1996

This finding aid is written in Dutch.

I N H O U D S O P G A V E

Beschrijving van het archief.....	7
Aanwijzingen voor de gebruiker.....	8
Openbaarheidsbeperkingen.....	8
Beperkingen aan het gebruik.....	8
Andere toegang.....	8
Aanvraaginstructie.....	8
Citeerinstructie.....	8
Archiefvorming.....	9
Geschiedenis van de archiefvormer.....	9
1688-1795 Raad van State.....	9
1795-1811 Depôt-generaal van Oorlog.....	10
1814-1826 Archief van Oorlog en Topografisch Bureau.....	12
1826-1940 Archief der Genie.....	13
1940-1950 Nederlands Weermachtsarchief en Algemeen Rijksarchief.....	14
Geschiedenis van het archiefbeheer.....	16
De herkomstgeschiedenis van het kaarten- en tekeningenarchief der Genie 1795- 1950...16	
1688-1795 Raad van State.....	17
1795-1811 Depôt-generaal van Oorlog.....	17
1814-1826 Archief van Oorlog en Topografisch Bureau.....	19
1826-1940 Archief der Genie.....	20
1940-1950 Nederlands Weermachtsarchief en Algemeen Rijksarchief.....	22
Overzicht van kaartarchieven.....	24
De verwerving van het archief.....	24
Inhoud en structuur van het archief.....	25
Inhoud.....	25
Inleiding.....	25
Aanwijzingen voor de gebruiker.....	25
Dokumenten behorende tot de tekeningen in andere archiefbestanden van het ARA. 25	
Raad van State.....	25
Oorlog Memories der Genie 17e eeuw-1940 (4.OMM):.....	25
Ministerie van Oorlog 1813-1921:.....	25
Eerstaanwendend Ingenieurs:.....	26
Ministerie van Binnenlandse Zaken, Afdeling Kunsten en Wetenschappen, 1875-1918:.....	26
Aanwijzingen voor herkomstonderzoek van tekeningen.....	26
De tekeningen tot 1862:.....	27
De tekeningen na 1862 tot 1940:.....	27
Verklarende woordenlijst.....	28
Verantwoording van de bewerking.....	28
Ordering van het archief.....	29
Verwant materiaal.....	31
Afgescheiden archiefmateriaal.....	31
Verwante archieven.....	31
Publicaties.....	31
Literatuur.....	31
Beschrijving van de series en archiefbestanddelen.....	33
Affuitloods.....	33
Bakkerijen.....	34
Barrières, poorten, enz.....	35

Beddekoetsen.....	36
Beschoeiing.....	37
Blindingen van hout.....	38
Boren.....	39
Bouworden.....	40
Bruggen.....	41
Buskruitmagazijnen.....	45
Drijfbomen.....	46
Friese ruiters.....	47
Geschutstelling.....	48
Geweerrekken (rakken).....	49
Hospitalen.....	50
Kampen.....	51
Kapluifels.....	52
Kazernes, houten hutten en barakken.....	53
Kerkbanken.....	55
Kogelgloeiovens.....	56
Kookinrichtingen.....	57
Kranen.....	58
Kruittonstellingen.....	59
Laboratoria.....	60
Magazijnen (arsenalen).....	61
Maten, gewichten, munten, enz.....	62
Merkttekens.....	64
Meubelen.....	65
Molens.....	66
Observatorium.....	68
Ovens, fornuizen.....	69
Paardentrektuigen.....	71
Palissaden.....	72
Persen.....	73
Pompen.....	74
Preekstoel.....	75
Ramen.....	76
Schildwachthuisjes (Schilderhuizen).....	77
Schoorsteen.....	78
Sluizen.....	79
Stallen.....	80
Stoelen.....	81
Timmerwerk.....	82
Topografisch tekenen.....	83
Uniformen.....	86
Vaandels en standaarden.....	87
Vaartuigen.....	88
Ventilatoren.....	89
Verwarmingstoestellen.....	90
Vestingwerken, forten, torens.....	91
Vuurmonden.....	94
Wachthuizen.....	96
Wagens.....	98
Wapens (draagbare).....	99
Waskamer.....	100
Werktuigen en gereedschappen.....	101

Wulven.....	103
Zuiveringstoestellen.....	104
Overige tekeningen van modellen afkomstig uit de geniebestanden OBZ en OBGK.....	105
Bijlagen.....	109
Voorschrift op het vervaardigen van tekeningen voor de dienst der Genie.....	109

BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEF

Naam archiefblok:

Oorlog: Tekeningen van Modellen

Periode:

17e - 19e eeuw

Archiefbloknummer:

OMD

Omvang:

744 inventarisnummers.

Taal van het archiefmateriaal:

Het merendeel der stukken is in het Nederlands.

Soort archiefmateriaal:

Het archief bevat tekeningen, gedrukt en in manuscript.

Archiefbewaarplaats:

Nationaal Archief, Den Haag

Archiefvormers:

Ministerie van Oorlog. Genie
Ministerie van Defensie. Genie

Samenvatting van de inhoud van het archief:

In dit archief zijn de zogenaamde modeltekeningen van de Genie opgenomen. Deze tekeningen hebben als voorbeeld (model) gediend voor de inrichting van de militaire gebouwen en de levering van gebruiksvoorwerpen zoals meubilair, veldkeukens, gereedschappen, uniformen wapens enz., die volgens legerstandaard werden uitgevoerd en aanbesteed. De tekeningen dateren van de 17de tot de 19de eeuw. Ze komen uit hetzelfde Genie-archief van het Ministerie van Oorlog als de Plans van Gebouwen (4.OPG).

Aanwijzingen voor de gebruiker

OPENBAARHEIDSBEPERKINGEN

Volledig openbaar.

BEPERKINGEN AAN HET GEBRUIK

Reproductie van originele bescheiden uit dit archief is, behoudens de algemene regels die gelden voor het kopiëren van stukken, niet aan beperkingen onderhevig. Er zijn geen beperkingen krachtens het auteursrecht.

ANDERE TOEGANG

Het tekeningenarchief van de Genie wordt ook beschreven in de toegang 4.OPG. 4.OPG bevat voornamelijk tekeningen van plans van gebouwen.

AANVRAAGINSTRUCTIE

Openbare archiefstukken kunnen online worden aangevraagd en gereserveerd. U kunt dit ook via de terminals in de studiezaal van het Nationaal Archief doen. Om te kunnen reserveren dient u de volgende stappen te volgen:

1. U maakt een profiel aan op www.gahetna.nl, en logt vervolgens in;
2. Via de archiefinventaris (alleen de beschrijvingen met **rode** nummers) selecteert u het gewenste archiefstuk door op de knop '**Reserveren**' te klikken;
3. In het volgende scherm geeft u aan op welke dag u het archiefstuk wilt inzien;
4. Indien u zich bevindt in de studiezaal en een tafelnummer heeft ontvangen kunt u dit nummer vermelden. Als u geen tafelnummer heeft kunt u tafelnummer 777 laten staan;
5. Vervolgens bevestigt u uw reservering door deze te versturen.

CITEERINSTRUCTIE

Bij het citeren in annotatie en verantwoording dient het archief tenminste éénmaal volledig en zonder afkortingen te worden vermeld. Daarna kan worden volstaan met verkorte aanhaling.

VOLLEDIG:

Nationaal Archief, Den Haag, Oorlog: Tekeningen van Modellen, nummer toegang 4.OMD, inventarisnummer ...

VERKORT:

NL-HaNA, Oorlog / Tekeningen van Modellen, 4.OMD, inv.nr. ...

Archiefvorming

GESCHIEDENIS VAN DE ARCHIEFVORMER

In de periode van ca. 1795 tot 1940 zijn verschillende opeenvolgende bestuursorganen belast geweest met de defensie van Nederland. Aangezien bij reorganisatie de archieven van de oude opgeheven instelling werden overgedragen aan het nieuwe defensieorgaan, heeft herhaaldelijk verdeling plaats gevonden van het kaarten- en tekeningenbestand van de Genie, waaronder de Plans van Gebouwen. Dit heeft grote invloed gehad op de samenstelling, ordening en structuur van het kaarten- en tekeningenarchief van de Genie, dat voor de definitieve overdracht aan het ARA in 1950-1955 herhaaldelijk verspreid is geraakt.

Aanvankelijk werden na 1795 alle militaire kaarten en tekeningen van de oude generaliteitsinstellingen in Den Haag bij het departement van Oorlog in 1798-1800 bijeengebracht. In 1808 werd het Genie-archief naar het Dépôt-generaal in Amsterdam overgebracht, dat vervolgens in 1810-1811 naar Parijs werd afgevoerd. In 1815-1816 werden deze kaarten en tekeningen met de overige "Hollandse" archieven - incompleet - teruggehaald in opdracht van koning Willem I.

Na de afscheiding van België, werd het zogenaamde Belgische archief met de kaarten en tekeningen van de Belgische vestingen tot 1830 uit het Genie-archief verwijderd en in 1839-1840 afgevoerd. De overige buitenlandse kaarten werden in 1864 bij een volgende afsplitsing van het Genie-archief aan het Topografisch Bureau overgedragen, zodat bij de Genie de kaarten, tekeningen, memories enz. met betrekking tot Nederland achterbleven.

Uit dit kaarten- en tekeningen-archief van de Genie werden incidenteel nummers vernietigd of gelicht voor de administratie, totdat het na de capitulatie van mei 1940 tenslotte als "oorlogsbuit" in beslag werd genomen door de Duitse bezetter; In 1940 werd in tegenstelling tot 1810 het Genie-archief niet weggevoerd maar op last van de Duitse bezetters centraal opgeslagen te Delft. In 1940 werd hier begonnen met de ordening van de archieven van Defensie en legeronderdelen door Nederlandse officieren, die in het kader van de demobilisatie eind 1940 werden belast met de inventarisatie. Samenvattend wordt de volgende reconstructie gegeven van de wisselende lotgevallen van het kaarten- en tekeningenarchief van de Genie tot aan de definitieve overdracht in 1950 aan het Algemeen Rijksarchief. (zie schema bijlage 1.).¹

1688-1795 RAAD VAN STATE.

De basis van het kaarten- en tekeningenarchief van de Genie werd in de 18e eeuw gelegd door de Raad van State, dat als bestuursorgaan was belast met de landsverdediging en de militaire zaken van de Generaliteit. De Raad van State had tevens het beheer en controle over de vestingwerken en gebouwen die ten laste van de Generaliteit in de gehele Republiek werden aangelegd. Hiervoor had de Raad sinds 1688 militaire ingenieurs in dienst, die vanaf 1714 voor de aanbesteding en uitvoering van werken behalve de bestekken en kostenbegroting ook de nodige plans, profillen en grondtekeningen van de vestingbouwwerken moesten inzenden ter goedkeuring van de Raad in Den Haag. Vanaf 1740 werd door de Raad de inlevering van kaarten, tekeningen en memories door ingenieurs bij het verlaten van de dienst en overlijden verplicht gesteld. Dit besluit was het begin van een archiefvorming bij de Raad, waar de secretaris werd belast met het beheer van de ingezonden kaarten en tekeningen. In de loop van de 18e eeuw werd op deze wijze bij de Raad een kaarten- en tekeningenarchief gevormd dat afzonderlijk van de resoluties en brieven werd bewaard en opgeborgen in een speciale ladenkast naast de raadkamer van het college in Den Haag. Blijkens oude inventarissen uit 1749 is bij de Raad van State in de 18e eeuw een omvangrijk

¹ C. Koeman, Collections of maps and atlases in the Netherlands, 1961 196-197.

kaarten- en tekeningenarchief aangelegd. Hiervoor werd in 1790 de ingenieur J. van Westenhout benoemd tot kaartbeheerder bij de Raad van State. Behalve in Den Haag, werden ook in de vestingen door de militaire ingenieurs tekeningen, plattegronden, kaarten en memories voor de verdediging van de vesting bewaard in de garnizoensarchieven.²

1795-1811 DEPÔT-GENERAAL VAN OORLOG.

Na 1795 werd het tekeningenarchief gevormd bij de Raad van State in stand gehouden en zelfs uitgebreid onder het nieuwe Bataafse bestuur. Het Comité tot de Algemene Zaken van het Bondgenootschap te Lande, dat de militaire taken had overgenomen van de opgeheven Raad van State, gelastte reeds op 18 april 1795 de Genie-officieren ontslagen uit de militaire dienst tot inlevering van: .. alle papieren, hetzij kaarten, plans, projecten, profillen, tekeningen van Arsenalen, pulvermagazijnen, sluizen, memories als andersints den Lande concerneerende...³.

In de loop van de 18e eeuw was het onder de militaire ingenieurs gebruikelijk om de kaarten en tekeningen getekend in dienstverband als hun particulier eigendom te beschouwen en onder zich te houden, ook bij overplaatsing. Ondanks diverse voorschriften van de Raad van State tegen deze praktijk werden door ingenieurs toch complete particuliere kaarten- en tekeningenverzamelingen gevormd, die pas jaren later werden ingeleverd ter aanvulling van het kaartarchief van de Raad van State. Ook na 1795 bleef deze praktijk in gebruik.

In 1795 werd voor het kaarten- en tekeningenarchief van de Raad van State, door het Comité te Lande, de ingenieur Van Westenhout opnieuw als beheerder aangesteld. Als Directeur van militaire plans en kaarten maakte hij in 1795-1796 een eerste inventarisatie van de ingezonden kaarten van de militaire ingenieurs.⁴

De opheffing van oude generaliteitsinstellingen na 1795 had tot gevolg dat met de desbetreffende archieven ook de kaarten en tekeningen afkomstig van deze instellingen werden samengevoegd. In 1798 werden eerst de kaarten en tekeningen die waren verzameld door de stadhouders Willem IV en V van het oude hof overgebracht naar het departement van Oorlog. De stadhouderlijke kaartenverzameling, die vanaf 1695 was aangelegd, werd samengevoegd met de militaire kaarten afkomstig van de Raad van State en de ingenieurs, die eveneens in 1795 waren overgebracht naar het departement van Oorlog.⁵

De kaarten en tekeningen van het voormalige gewest Holland en de Gecommitteerde Raden bleven aanvankelijk berusten onder het Departement Hollandse fortificatiën. Onder directie van kolonel-ingenieur C.R.Th. Krayenhoff werd deze fortificatie-dienst na 1795 voortgezet tot aan de opheffing in 1798. Toen leverde Krayenhoff de "Hollandse" militaire kaarten in bij het nieuwe provinciebestuur, dat tenslotte in 1800 de kaarten van o.a. de Gecommitteerde Raden overdroeg aan het departement van Oorlog.⁶

2 ARA, 1.01.19 R.v.State mv. nr. 244 resolutie van. 9-2-1740; .ibidem inv.nr. 2593 lijst, van W.T. Hattinga uit 1749. .Ibidem inv. nr. 371 res. 15-11-1790. ARA, 2.13.13.04. Inspecteur-Generaal Fortificatiën, 1813-1826, inv.nr. 179 lijst uit 1795-1798. In totaal zijn in deze Lijst 385 kaarten en tekeningen beschreven, en 169 overige losse kaarten en oude stukken in een kist van "weinig belang". Scholten, (1989), 140-145.

3 ARA, 2.01.14.02 Departement van Oorlog voor 1813, mv. nr. 1294B. Extract resol. 18-4-1795.

4 ARA, 1.0.19,Rv. State resoluties van 9-2-1740; 9-7-1783; 22-3-1785.ARA 2.01.14.01 Comité te Lande inv.nrs. 1 en 22 Resolutie. 29-3-1795 . nr.49. ARA, 2.13.1304 Genie inv. nr. 179. Het betrof de archieven van de volgende ingenieurs: B.Aardenburg; J.C. Brui; Guichnon de Chatillon; J.I. Geijer; W. Hoithuijs; J.H. Hottinger; S. Kupfer; M.J. de Man; J.L. van der Meer; J. Pierlinck; J. Scholten; C. Schuller; M.A. Snoek; C. van Sorgen; G. Spengler; J.P. van Suchtelen; W Tiddens; N.Tieboel.

5 In 1795 zijn niet alle kaarten uit de bibliotheek van stadhouder Willem V in beslag genomen door de Fransen, zoals vermeld bij Scholten (1989) p.140-145. Ten onrechte, want in 1798 worden de kaarten gelicht voor de samenstelling van de Krayenhoff-kaart, en in 1800 laat Van Hooff deze stadhouderlijke collectie opnieuw ordenen.

6 ARA, 3.02.26 Financiële Commissie van het vm. gewest Holland inv.nr. 196 en ARA, 4.OMM inv.nr. N 214 Memorie

De inzending van de militaire archieven en de kaarten, atlassen, tekeningen, maquettes enz. sinds 1795 had een opeenstapeling tot gevolg ... in een der vertrekken van het Agentschap van Oorlog in zeer verwarden staat... Hoewel de overgenomen kaarten in 1796 waren geïnventariseerd door ingenieur J. van Westenhout, was met diens ontslag in 1797 ook de functie van Directeur van militaire plans en kaarten opgeheven. De aanstelling in 1798 van een chartermeester bij het departement van Oorlog voor het archiefbeheer die tevens werd belast met het kaart- en tekeningenbeheer, bracht hierin geen verbetering. In 1800 zag de Directeur-generaal van fortificatiën H. van Hooff zich genoodzaakt om de chartermeester opdracht te geven alle plans en kaarten opnieuw te ordenen. Ook deze inventarisatie leidde niet tot een goed kaartbeheer, want reeds twee jaar later was een nieuwe herordering nodig. In 1802 werd op voorstel van Van Hooff besloten om alle plans, kaarten en memories, ook die sinds 1795 reeds waren opgelegd in archief, uit de charters te lichten en voortaan apart te bewaren. Hiermee werd het afzonderlijke beheer van de kaarten en tekeningen gescheiden van het geschreven archief, zoals reeds voor 1795 bij de Raad van State het geval was geweest, weer in ere hersteld. ⁷.

Na de pensionering van Van Hooff in 1803 werden de taken van de directeur- generaal van fortificatiën overgenomen door een Bureau de Genie dat bij het departement werd ingesteld. Dit Bureau hield tevens toezicht over het beheer van de kaarten en tekeningen die ter deponering naar het departement van Oorlog werden ingezonden. Hiervoor werd opnieuw de functie van Directeur van Militaire plans en kaarten ingesteld. Omdat in 1803 ook de kaarten en tekeningen die afkomstig waren van het voormalige Comite te Lande uit 1795-1798 ter inventarisatie werden overgedragen, kreeg de directeur een opzichter als assistent toegevoegd. Tot hun taak behoorde ook de taxatie van de militaire papieren, kaarten en plans die door de militaire ingenieurs na ontslag of overlijden werden ingezonden, en waarvoor een vergoeding werd toegekend aan de familie als pensioen. ⁸.

In 1806 werden de Genie-kaarten en tekeningen van het Departement van Oorlog ondergebracht bij het Depôt-generaal van Oorlog, opgericht naar Frans voorbeeld door koning Lodewijk Napoleon. Het Depôt-generaal, dat onder leiding stond van directeur C.R.Th. Krayenhoff, had tot hoofdtaken het verzamelen en bewaren van alle gegraveerde of getekende topografische kaarten, memories, verkenningen. Hiertoe behoorde ook de werkzaamheden ter voltooiing van de nieuwe topografisch-militaire kaart van Nederland, die sinds 1798 onder leiding van Krayenhoff in voorbereiding was. Tevens had het Depot tot taak de beschrijving van de krijgsgeschiedenis van Holland. Hiervoor werd al het archiefmateriaal betreffende de defensie bij het Depot in Den Haag verzameld, waaronder ook de kaarten en tekeningen van de ministeries van Oorlog en Marine en van Koloniën. Het Depot, dat eind 1808 verhuisde naar Amsterdam, was onderverdeeld in drie afdelingen:

- het Topografisch Bureau: voor het beheer en de uitgave in druk van alle kaarten van het koninkrijk;
- het Bureau der Maritieme plans en kaarten, voor de zeekaarten van de Marine;
- het Topografisch Bureau der Koloniën, voor het beheer van de kaarten, plans en memoriën van het Departement van Koophandel en Koloniën.

---

van 6-3-1800 door de Financiële Commissie van Holland aan het Uitvoerend Bewind. Staat en notitie van alle .plans, kaarten, memoriën en verdere stukken tot het Defensiewezen der Republiek in het gemeen behorende en nog onder directie der Finantieele Commissie over het voormalige gewest Holland behorende.

7 ARA, 2.13.13.04 Genie inv.nr 179. Geleidebrief Van Hooff van 26-4-1800. aan de Agent van Oorlog. ARA, 2.01.14.02 Oorlog voor 1813 inv. nr. 440 Verbaal van 29-1-1802 .nr. 2398. Na 1802 werden de plans, kaarten, memories e.d. apart geordend en bijgeschreven in de inventaris van militaire plans aangelegd door J. van Westenhout in 1795-1796.

8 ARA, 2.01.01.05 Staatsbewind. inv. nr. 198 resolutie van 15-3-1803 nr. 3; Resolutie van 14-6-1803 nr. 45a, benoeming Snouckaert van Schouwenburg tot Directeur van Militaire Charters, Kaarten en plans. Ibidem inv. nr. 88 resolutie van 18-7-1803 nr. 41. Bij het Bureau de Genie werden ingenieurs van der Plaat en J. van Westenhout benoemd, de laatste was in 1798 ontslagen.

In 1807 werd aan het Depot een vierde bureau toegevoegd speciaal voor het archiefmateriaal van de Artillerie en Genie, dat in een afzonderlijk lokaal van het Depot werd opgeborgen en gecatalogiseerd. Deze centralisatie van het archiefbeheer leidde tevens tot uniforme regels voor de registratie, archivering en ontsluiting bij het Depot in 1808.⁹

Na inlijving van 1810 werd het Hollandse Depot-Generaal van Oorlog opgeheven en samengevoegd met het Franse *Depôt de la Guerre*, waardoor de Hollandse archieven en het gehele kaarten- en tekeningenmateriaal eind 1810 van Amsterdam naar Parijs werd afgevoerd. In Parijs werd De Man, die in 1806-1810 onder-directeur van het Hollandse Depot was geweest, belast met de Hollandse archieven.¹⁰

1814-1826 ARCHIEF VAN OORLOG EN TOPOGRAFISCH BUREAU.

Na de vrede met Frankrijk werd De Man in 1815, inmiddels in dienst van het nieuwe Koninkrijk, door Willem I opnieuw naar Parijs gestuurd om het in 1810-1811 verdwenen archiefmateriaal van het Hollandse Depot-generaal terug te vorderen ten behoeve van het Archief van Oorlog en Topografisch Bureau dat in 1814 was opgericht. Hoewel door De Man in 1815-1816 het grootste gedeelte van het Hollandse kaartmateriaal uit het *Depôt* werd gerestitueerd, werd slechts een vierde gedeelte van het totale aantal Genie-tekeningen dat in 1810 naar Parijs was afgevoerd terugbezorgd. Omdat het Archief van Oorlog slechts drie kasten had voor de opslag van de gerestitueerde kaarten en tekeningen die in 24 kisten in 1816 werden ontvangen, werd een gedeelte thuis opgeslagen bij De Man.¹¹

Belangrijk Hollands kaartmateriaal was in 1814 reeds voor de komst van De Man bij de opmars van de Pruisen naar Parijs uit het Franse *Depôt de la Guerre* als oorlogbuit meegenomen, waaronder de Hottinger-kaart en de Hattinga-atlassen die pas in 1823 werden gerestitueerd.¹² Overigens is in 1810-1811 niet al het archiefmateriaal van de Genie in Parijs beland. Een groot aantal kaarten en tekeningen was in de verschillende vestingen onder de ingenieurs blijven berusten en werd in 1814 bij de capitulatie van de vestingen door de Fransen overgedragen met de rest van de geniegoederen. Hieronder bevonden zich vele kaarten en tekeningen die in 1795-1810 uit het Archief van het departement van Oorlog waren uitgeleend aan ingenieurs in de vestingen.¹³

Aangezien sinds 1810 het kaart- en tekeningenmateriaal van de Genie verspreid en in wanorde was geraakt, werd in 1814 het archiefbeheer gecentraliseerd door de oprichting van het Archief van Oorlog en het Topografisch Bureau van het departement van Oorlog onder directie van M.J. de Man. Het Archief van Oorlog kreeg tot taak het beheer van alle militaire kaarten en tekeningen en memories zowel bij het Departement, als verspreid aanwezig in de vestingen. De ingenieurs werden verplicht om met de garnizoenspapieren ook de kaarten en tekeningen behorend tot het

9 ARA, 2.01.01.05 Staatsbewind mv. nr. 85 Resolutie van 14-6-1803 nr. 45A. aanstelling directeur militaire plans enz. ARA 2.01.14.05 Depot-generaal van Oorlog, mv. nr.1 KB van 18-7-1806 nr. 29- 30 oprichting Depot; mv. nr. 3 KB van 5-6-1807 nr. 7 Bureau Artillerie en Genie; inv.nr. 21 Instructie 4-3-1808 Chef-conservator der charters bij het Depot.

10 ARA, 2.01.14.05 Depot-Generaal van Oorlog, inv. nrs. 33-32. De lijsten (nrs. 12-17) van plans en kaarten uit het Depot-generaal van Oorlog afgevoerd vermelden ca. 400 plans van veldslagen; 769 diverse plans; 132 topografische kaarten; 200 bouwtekeningen, 27 atlassen en 50 maquettes van vestingen.

11 ARA, 2.13.68.04 Archief van Oorlog en Top. Bureau, inv. nr. 16. De verzendlijst uit 1815-1816 vermeldt ca. 50 nrs. plans van gebouwen en fortificaties, terwijl in 1810 ca. 200 nrs. werden afgevoerd uit het Depot. Er ontbraken enige van de 27 delen met bouwtekeningen uit 1751 van de Raad van State. Scholten, F., Militaire topografische kaarten, (1989) 140-145. 2.13.01 inv. nr.4097 Verbaal 4-3-1899 nr. 33 De Man bewaarde de Atlas Halma in 1816-1838 thuis.

12 ARA, Staatssecretarie inv nr. 1577 van KB 13-1-1823 nr.108.

13 ARA, 2.13.13.04 Genie inv. nr. 181. Inventarislijsten van overname van de archieven, plans, memories en verdere stukken in de vestingen van de Franse Genie aan de Nederlandse ingenieurs 1814. In totaal betrof het ca. 500 nrs. met kaarten en tekeningen, deels van oudere datum.

Archief van Oorlog jaarlijks naar het Departement in te zenden, ter registratie en stempeling bij het Topografisch Bureau. Het Topografisch Bureau had tevens tot taak de kartering en uitgave in druk van militaire kaarten van Nederland en de koloniën. Ook de praktijk van vervreemding van kaarten en tekeningen door de genie-ingenieurs werd aan banden gelegd door de instructies voor Korps der Genie in 1815.¹⁴

1826-1940 ARCHIEF DER GENIE

Bij reorganisatie van 1826 werd het Archief van Oorlog en het Topografisch Bureau gesplitst. Het Archief behield de centrale depot-functie voor alle plans, kaarten en memories die na 1826 verplicht moesten worden ingeleverd door de ingenieurs.¹⁵ Het beheer en de aanleg van een militaire verzameling voor de krijgsgeschiedenis kwam te berusten bij de Algemene Directie van de Genie, die in 1826 de werkzaamheden overnam van de Inspecteur-generaal van fortificatiën C.R.Th. Krayenhoff. Het Topografisch Bureau behield na 1826 de taak van kaartproductie en werd in 1848 een zelfstandige afdeling van het Departement van Oorlog.

Na 1840 werd de Algemene Directie der Genie als zelfstandige orgaan opgeheven en als Afdeling Materieel der Genie toegevoegd aan het Departement. Als gevolg hiervan werd het Archief van Oorlog samengevoegd met het Archief van de afdeling Genie tot een archief, dat sindsdien het Archief der Genie werd genoemd. In 1851 werd de afdeling Genie gereorganiseerd tot Bureau Materieel der Genie, in 1878 vervolgens tot de 6e afdeling en tenslotte van 1880 tot 1940 tot 5e Afdeling Genie van het Departement van Oorlog. Deze 5e afdeling Genie was onderverdeeld in drie bureau's voor personeel en kazernering; comptabiliteit en vestingwerken dat tevens was belast met het beheer van het Archief der Genie.¹⁶

De uitbreiding van de taken en bouwproductie van de Genie had tot gevolg dat het aantal kaarten en tekeningen in de archieven gestaag toenam, zodat reeds in 1847-1849 tot incidentele vernietiging van plans en kaarten uit het Archief van de Genie werd overgegaan.¹⁷

In 1864 werd door de minister van Oorlog besloten tot een nieuwe taakverdeling tussen het Archief van de Genie en het Topografisch Bureau. Het leidde tot een volgende archiefverdeling waarbij uit het Archief der Genie de kaarten, tekeningen en memories betreffende het buitenland werden afgesplitst en overgedragen aan het Topografische Bureau, later Topografische dienst: Het Archief der Genie behield slechts de kaarten, tekeningen en memories van Nederland als gevolg van de beperking van het takenpakket in 1864.¹⁸

Naar aanleiding van de ontmanteling van de oude vestingen die volgens de Vestingwet in 1874 werden opgeheven, werd na 1875 een begin gemaakt met de periodieke schoning van de Genie-archieven.¹⁹ In 1886 werd een groot aantal kaarten en tekeningen van geslechte vestingen en

14 ARA, 2.13.01 Ministerie van Oorlog 1813-1913, inv.nr. 14555 Instructies Directeur, Archivist of chartermeester Archief van Oorlog en Topografisch Bureau. Ibidem Instructie dienst Korps Ingenieurs volgens KB van 14-14815.Nr. 30 art 27-30 stempelen en inlevering van plans en kaarten. Modellen 4.OMD. inv.nr. 121 Stempelpers Archief van Oorlog. Recueil Militair, 1815, p. 169.

15 Recueil Militair, 1826 II 380-381. ARA, 2.13.13.04 Genie inv. nr. 180 KB van 14-10-1826 Nr. 161. deponering van kaarten van: Le Fevre de Montigny 1821 ; D.G.B. Dalhoff 1824; C.R.T. Krayenhoff 1824; W. Lobry; J.P. van Woensel; E.G. van der Plaats; J.G. Siderius; Ook na 1826 werden er kaarten niet stipt ingeleverd, zoals blijkt uit de veilingen van de inboedel van o.a. Krayenhoff in 1840 zie C. Koeman, Collections, (1961) 80.

16 E. Burger, Institutionele geschiedenis van de leiding van het wapen der Genie 1841-1914 (Den Haag 1991) 21.

17 ARA, 2.13.01 min. v. Oorlog Verbalen inv. nr. 3362. bericht van 16-11-1847 nr. 68 chef Afd. Genie vernietiging van 474 plans van geen waarde voor de dienst. Ibidem inv.nr. 3374 Verslag van 8-8-1849, van majoor Welsink belast met de leiding der werkzaamheden betr. het bureau Materieel; der Genie omtrent het afvoeren en vernietigen van (situatie)kaarten tot het archief van Afd. Genie van Oorlog.

18 ARA, 2.13.46 Topografische Dienst inv.nr. 55 Nota voor de Bureaux Genie en Topografie van 30 april 1864 nr.34 S. Zie ook Koeman, C. (1961) 196-197.

19 ARA, 2.13.01 min. v. Oorlog Verbalen inv. nr. 3615 Verbaal van 28-10-1875 nr. 53G Goedkeuring

gebouwen die niet meer bij de Genie in beheer waren uit de Genie-archieven geselecteerd en ter vernietiging voorgedragen. Aangezien het oud-archiefmateriaal uit de 18e eeuw afkomstig van de Raad van State betrof, werd vanwege de historische waarde door de minister van Binnenlandse Zaken geen toestemming verleend voor de vernietiging van dit bestanddeel, echter met uitzondering van de gedrukte tekeningen en stukken. In 1886-1887 werd het op het departement van Binnenlandse Zaken gedeponereerd bij de afdeling Kunsten en Wetenschappen. In 1908 volgde de overdracht naar het ARA, maar werd apart beheerd van de overige kaarten en tekeningen van de Genie die in 1950 werden overgedragen.²⁰

Behalve door vernietiging werden na 1895 uit het Archief der Genie tevens tekeningen gelicht ten behoeve van de Inspecteur der Genie, die na raadpleging niet werden geretourneerd maar afzonderlijk bewaard bij het Technisch Bureau.²¹

Het Genie-archief nam in omvang in de 20-er jaren van deze eeuw niet toe, doordat er geen archiefstukken van de Genie-diensten ter deponering werden ontvangen. In 1924 werd besloten om de archiefbescheiden van gebouwen en werken die niet meer bij de Genie in beheer waren of zonder administratieve waarde voor Genie-diensten over te dragen aan het zogenaamde Krijgsgeschiedkundig Archief. Dit Archief was aan het eind van de 19e eeuw in Den Haag opgericht ten behoeve van de militaire geschiedschrijving van Nederland. Hiervoor werd een bibliotheek opgezet en tevens werd een verzameling 18e-19e eeuwse documenten, handschriften en archiefstukken, aangelegd.²²

Tenslotte werden in 1933 een groot aantal kaarten en tekeningen verwijderd uit het Geniearchief ten behoeve van het Nederlands Legermuseum "Generaal Hofer" in het kasteel Doorwerth bij Renkum. Het betrof 'plans van gebouwen en vestingplans die in bruikleen aan het Legermuseum werden gegeven omdat deze hier beter tot hun recht zouden komen dan in de stoffige archiefkasten op zolder van het Departementsgebouw aan het Plein te Den Haag.²³

1940-1950 NEDERLANDS WEERMACHTSARCHIEF EN ALGEMEEN RIJKSARCHIEF.

Na de capitulatie werd eind mei 1940 de bibliotheek en het archief van het ministerie van Defensie met de Genie-kaarten en tekeningen op de zolder van het Departementsgebouw aan het Plein te 's-Gravenhage ontruimd voor de inkwartiering van de Duitse legerleiding en tijdelijk overgebracht naar panden elders in de stad.²⁴

---

voorstel tot beperking van de omvang der archieven van de Genie door periodieke vernietiging van bescheiden, met opgave van categorieën en bewaartermijnen.

- 20 ARA, 2.04.13 Ministerie van Binnenlandse Zaken, Afd. Kunsten en Wetenschappen 1875-1918, inv. nr. 2426 Stukken betr. de overdracht van kaarten van de Genie 1886-1908. 2.13.01. Ministerie v. Oorlog, inv. nr. 14105 index 1886, inv. nr. 14111 index 1887.; nrs. 3844 exh. 15-7-1886 nr.20; 3845 exh. 25-7-2886 nr. 16 ontlasting Genie-archieven van vestingplans en tekeningen. Sinds 1908 op het ARA beheerd als bestand Oorlog Binnenlandse Zaken 4.OBZ.
- 21 ARA, 4.OITB Plaatsingslijst van tekeningen van de Inspectie der Genie, Technisch Bureau. Burger, (1991) p.20-30.
- 22 75 jaar Militaire Geschiedschrijving, in Jaarboek van de Koninklijke Landmacht (1966) 317-325. ARA, 3.09.03 inv. nr. 674 Mededeling van 10-10-1924 departement v. Oorlog Ve afd. Genie nr.98 overdracht archiefstukken berustend onder Genie-autoriteiten aan het Krijgsgeschiedkundig Archief. Legerorder, 1920 nr. 188.; Legerorder 1924 nr. 171.
- 23 ARA, 4.OMM 246 Register OPV toezending van Plans van gebouwen d.d.13-2-1933. Zie ook het Jaarverslag van het Weermachtsarchief 1940-1941 p.4.
- 24 ARA, 2.13.01 min. v. Defensie inv. nr. 5244 Kabinetsorder nr. 9 van 21-5-1940 Archief en bibliotheek van Defensie verhuisd van het Plein 4 naar Koninginnegracht 13 te Den Haag.

Aangezien de Nederlandse archieven van Defensie als "krijgsbuit" in aanmerking kwamen voor inbeslagname door de Duitse bezetter, werd door het Afwikkelingsbureau van het departement van Defensie, dat was belast met de demobilisatie, de inlevering gelast van de Defensie-archieven van de landmacht en de marine tot 1940. Deze archieven, waaruit niets mocht worden vernietigd, werden voorlopig centraal opgeslagen in een oude sigarenfabriek van de firma Hillen te Delft.

Reeds in november 1940 gaf de Duitse Wehrmacht toestemming om de verzamelde archieven te laten beheren door gedemobiliseerde Nederlandse officieren, en zag af van inbeslagname. In verband met de omvang van de Defensie-archieven die in Delft werden ingeleverd, bleek spoedig dat een grotere organisatie nodig was voor de ordening en het archiefbeheer. Door de Duitse Commissaris voor de demobilisatie van de Nederlandse Weermacht werd per 1 december 1940 hiervoor het Weermachtsarchief opgericht, dat weliswaar een Nederlandse directie kreeg maar onder Duits toezicht stond. Aangezien het Weermachtsarchief tot hoofdtaak had het verzamelen, beheren en ordenen van alle archieven van de weermacht werden tevens de kaarten en tekeningen van het Genie-archief eind 1940 overgedragen aan deze nieuwe archiefdienst.²⁵

Dit was echter niet het geval met de archieven van de Eerstaanwezend ingenieurs en opzichters in de vestingen, die in oktober 1940 werden opgeheven. In het kader van de demobilisatie werden de ingenieurs ontslagen en de tekeningen en archieven overgedragen aan de Duitse militaire instanties die waren belast met de verdere afwikkeling van de Eerstaanwezendschappen. De militaire gebouwen, werken en terreinen voorheen in beheer van het ministerie van Defensie werden in 1941 overgedragen aan de Dienst voor Bijzonder Beheer ressorterend onder de Directie van de Waterstaat.²⁶ De tekeningen van bouwwerken die in 1940 in de archieven van de ingenieurs in de vestingen berustten, zijn niet ingeleverd bij het Nederlands Weermachtsarchief en mogelijk verloren gegaan.²⁷

Het Weermachtsarchief was vanaf april 1941 gehuisvest in het oude HBS-schoolgebouw aan het Bleijenburg nr. 38 tegenover het Rijksarchief in Den Haag. Bij het Nederlands Weermachtsarchief, zoals het archief vanaf eind 1941 werd genoemd, werden tijdens de oorlog ca. 30 gedemobiliseerde Nederlandse beroepsofficieren te werk gesteld. In het kader van een stage-opleiding tot archiefambtenaar bewerkten vijf officieren de Genie-archieven tot 1845 die voor overdracht aan het Rijksarchief toegankelijk werden gemaakt.²⁸

Ook de bewerking van de Genie-kaarten en tekeningen werd in 1941 ter hand genomen door Luit. kol. W.H. Schukking, nadat het Weermachtsarchief eerst de kaarten en tekeningen die in 1933 bruikleen waren gegeven aan het Legermuseum had terugggevraagd. Hierdoor zijn deze tekeningen gered van de vernietiging, want de rest van de museum-collectie ging eind 1944 verloren bij een bombardement op het Kasteel Doorwerth. Door Schukking werden de Genie-kaarten en tekeningen geordend en opgeborgen in portefeuilles, maar de bewerking kon niet door hem worden voltooid doordat hij zich in mei 1942 met de andere officieren van het Weermachtsarchief in krijgsgevangenschap begaf. Tijdens de oorlog werd in 1943 echter wel de catalogus van de vestingplans (4.OPV) voltooid. In feite zijn de Genie-kaarten en tekeningen door de overbrenging naar het Nederlands Weermachtsarchief in de periode 1940-1945 vrijwel ongeschonden gebleven,

25 ARA, 2.21.061 Collectie Fabius inv. nr. 365. Jaarverslag over 1940-1941 van het Weermachtsarchief door G. Fabius, directeur Weermachtsarchief.

26 Volgens inlichtingen CAD Defensie, brief van 10-4-1995 (DV1694), bestond de dienst uit drie arrondissementen: Noord (Amsterdam), Midden (Utrecht) en Zuid (Breda).

27 ARA, 2.13.01 inv.nr. 5098. Bevel van 30-10-1940 van de Duitse commissaris voor de demobilisatie tot opheffing van de bureaux van de Eerstaanwezendschappen.

28 Ibidem inv. nr. 4742 de Duitse autoriteiten belasten op 9 november 1940 het Hoofd regelingsbureau van Defensie met het beheer van de archieven van de Nederlandse land- en zeemacht verzameld in Delft. Het Weermachtsarchief werd opgericht in 1940, met als directeur Lt. Kol der Artillerie b.d. G. Fabius onder toezicht van De Beauftragte für die Heeresarchive beim Wehrmachtsbefehlshaber in den Niederlanden, Von Braun. Zie ook Jaarverslagen Nederlands Weermachtsarchief 1940-1944.

zeker in vergelijking met de elders berustende "geschreven" archieven van het departement van Defensie waarvan in 1945 veel verloren is gegaan. Tevens kwam door de demobilisatie een versnelde overdracht tot stand van de militaire kaarten en tekeningen van opgeheven Nederlandse legeronderdelen.²⁹

Na de Duitse capitulatie en bevrijding werd in 1945 het Nederlands Weermachtsarchief opgeheven en samengevoegd met het Krijgsgeschiedkundig Archief en Instituut van de Generale staf, omdat het archief in eerste instantie ten dienste stond van de krijgsgeschiedenis. Hieruit ontstond later het Archief van de Koninklijke Landmacht, dat de Genie-kaarten en tekeningen beheerde tot de definitieve overdracht aan het Algemeen Rijksarchief in 1950. Na overdracht werden in 1950 de revisietekeningen van kazernes uit 1880-1940, die na 1948 nog bij Defensie in beheer waren, gelicht uit de plans van gebouwen en in bruikleen gegeven aan het Archief van de Koninklijke Landmacht te Leiden.³⁰

GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBEHEER

DE HERKOMSTGESCHIEDENIS VAN HET KAARTEN- EN TEKENINGENARCHIEF DER GENIE 1795-1950.

In de periode van ca. 1795 tot 1940 zijn verschillende opeenvolgende bestuursorganen belast geweest met de defensie van Nederland. Aangezien bij reorganisatie de archieven van de oude opgeheven instelling werden overgedragen aan het nieuwe defensieorgaan, heeft herhaaldelijk verdeling plaats gevonden van het kaarten- en tekeningenbestand van de Genie, waaronder de Plans van Gebouwen. Dit heeft grote invloed gehad op de samenstelling, ordening en structuur van het kaarten- en tekeningenarchief van de Genie, dat voor de definitieve overdracht aan het ARA in 1950-1955 herhaaldelijk verspreid is geraakt.

Aanvankelijk werden na 1795 alle militaire kaarten en tekeningen van de oude generaliteitsinstellingen in Den Haag bij het departement van Oorlog in 1798-1800 bijeengebracht. In 1808 werd het Genie-archief naar het Depôt-generaal in Amsterdam overgebracht, dat vervolgens in 1810-1811 naar Parijs werd afgevoerd. In 1815-1816 werden deze kaarten en tekeningen met de overige "Hollandse" archieven - incompleet - teruggehaald in opdracht van koning Willem I.

Na de afscheiding van België, werd het zogenaamde Belgische archief met de kaarten en tekeningen van de Belgische vestingen tot 1830 uit het Genie-archief verwijderd en in 1839-1840 afgevoerd. De overige buitenlandse kaarten werden in 1864 bij een volgende afsplitsing van het Genie-archief aan het Topografisch Bureau overgedragen, zodat bij de Genie de kaarten, tekeningen, memories enz. met betrekking tot Nederland achterbleven.

Uit dit kaarten- en tekeningen-archief van de Genie werden incidenteel nummers vernietigd of gelicht voor de administratie, totdat het na de capitulatie van mei 1940 tenslotte als "oorlogsbuit" in beslag werd genomen door de Duitse bezetter; In 1940 werd in tegenstelling tot 1810 het Genie-archief niet weggevoerd maar op last van de Duitse bezetters centraal opgeslagen te Delft. In 1940 werd hier begonnen met de ordening van de archieven van Defensie en legeronderdelen door

29 Ibidem inv. nr. 4768 Bericht directeur Ned. Legermuseum afgifte archiefstukken aan de directeur van het Weermachtsarchief. inv. nr. 5071 Bericht 3 mei 1945 aan de directeur over de verwoesting Legermuseum op 27-12-1944: "Die Sammlungen liegen unter trümmern".

30 VROA XV (1942); VROAL XIX (1946). ARA 2.13.01 inv. nr. 5071 Verbaal d.d. 16-7-1945. Afd. II bureau 2 nr. 18. Indeling van Ned. Weermachtsarchief onder bevel van de Chef van de Generale Staf, later Krijgsgeschiedkundige Afdeling. De directeur van Weermachtsarchief gesteund door de Algemeen Rijksarchivaris pleitte tevergeefs om voortzetting van zijn archiefdienst. ARA .KT dossier 201.01 OPG: brief van 25-7-1950 directeur Archief Kon LM. bruikleenverzoek en brief van 31-7-1950 Nr. B293 Algemeen rijksarchivaris Graswinkel. De bruikleenperiode gold voor 5 jaar. 75 jaar Militaire Geschiedschrijving in: Jaarboek van de Koninklijke Landmacht (1966) 317.

Nederlandse officieren, die in het kader van de demobilisatie eind 1940 werden belast met de inventarisatie. Samenvattend wordt de volgende reconstructie gegeven van de wisselende lotgevallen van het kaarten- en tekeningenarchief van de Genie tot aan de definitieve overdracht in 1950 aan het Algemeen Rijksarchief. (zie schema bijlage 1.).³¹

1688-1795 RAAD VAN STATE.

De basis van het kaarten- en tekeningenarchief van de Genie werd in de 18e eeuw gelegd door de Raad van State, dat als bestuursorgaan was belast met de landsverdediging en de militaire zaken van de Generaliteit. De Raad van State had tevens het beheer en controle over de vestingwerken en gebouwen die ten laste van de Generaliteit in de gehele Republiek werden aangelegd. Hiervoor had de Raad sinds 1688 militaire ingenieurs in dienst, die vanaf 1714 voor de aanbesteding en uitvoering van werken behalve de bestekken en kostenbegroting ook de nodige plans, profillen en grondtekeningen van de vestingbouwwerken moesten inzenden ter goedkeuring van de Raad in Den Haag. Vanaf 1740 werd door de Raad de inlevering van kaarten, tekeningen en memories door ingenieurs bij het verlaten van de dienst en overlijden verplicht gesteld. Dit besluit was het begin van een archiefvorming bij de Raad, waar de secretaris werd belast met het beheer van de ingezonden kaarten en tekeningen. In de loop van de 18e eeuw werd op deze wijze bij de Raad een kaarten- en tekeningenarchief gevormd dat afzonderlijk van de resoluties en brieven werd bewaard en opgeborgen in een speciale ladenkast naast de raadkamer van het college in Den Haag. Blijkens oude inventarissen uit 1749 is bij de Raad van State in de 18e eeuw een omvangrijk kaarten- en tekeningenarchief aangelegd. Hiervoor werd in 1790 de ingenieur J. van Westenhout benoemd tot kaartbeheerder bij de Raad van State. Behalve in Den Haag, werden ook in de vestingen door de militaire ingenieurs tekeningen, plattegronden, kaarten en memories voor de verdediging van de vesting bewaard in de garnizoensarchieven.³²

1795-1811 DEPÔT-GENERAAL VAN OORLOG.

Na 1795 werd het tekeningenarchief gevormd bij de Raad van State in stand gehouden en zelfs uitgebreid onder het nieuwe Bataafse bestuur. Het Comité tot de Algemene Zaken van het Bondgenootschap te Lande, dat de militaire taken had overgenomen van de opgeheven Raad van State, gelastte reeds op 18 april 1795 de Genie-officieren ontslagen uit de militaire dienst tot inlevering van: ... alle papieren, hetzij kaarten, plans, projecten, profillen, tekeningen van Arsenalen, pulvermagazijnen, sluizen, memories als andersints den Lande concernerende...³³

In de loop van de 18e eeuw was het onder de militaire ingenieurs gebruikelijk om de kaarten en tekeningen getekend in dienstverband als hun particulier eigendom te beschouwen en onder zich te houden, ook bij overplaatsing. Ondanks diverse voorschriften van de Raad van State tegen deze praktijk werden door ingenieurs toch complete particuliere kaarten- en tekeningenverzamelingen gevormd, die pas jaren later werden ingeleverd ter aanvulling van het kaartarchief van de Raad van State. Ook na 1795 bleef deze praktijk in gebruik.

In 1795 werd voor het kaarten- en tekeningenarchief van de Raad van State, door het Comité te Lande, de ingenieur Van Westenhout opnieuw als beheerder aangesteld. Als Directeur van militaire plans en kaarten maakte hij in 1795-1796 een eerste inventarisatie van de ingezonden kaarten van de militaire ingenieurs.³⁴

31 C. Koeman, Collections of maps and atlases in the Netherlands, 1961 196-197.

32 ARA, 1.01.19 R.v.State mv. nr. 244 resolutie van. 9-2-1740; ibidem inv.nr. 2593 lijst, van W.T. Hattinga uit 1749. Ibidem inv. nr. 371 res. 15-11-1790. ARA, 2.13.13.04. Inspecteur-Generaal Fortificatiën, 1813-1826, inv.nr. 179 lijst uit 1795-1798. In totaal zijn in deze Lijst 385 kaarten en tekeningen beschreven, en 169 overige losse kaarten en oude stukken in een kist van "weinig belang". Scholten, (1989), 140-145.

33 ARA, 2.01.14.02 Departement van Oorlog voor 1813, mv. nr. 1294B. Extract resol. 18-4-1795.

34 ARA, 1.0.19,Rv. State resoluties van 9-2-1740; 9-7-1783; 22-3-1785.ARA 2.01.14.01 Comité te Lande inv.nrs. 1 en 22

De opheffing van oude generaliteitsinstellingen na 1795 had tot gevolg dat met de desbetreffende archieven ook de kaarten en tekeningen afkomstig van deze instellingen werden samengevoegd. In 1798 werden eerst de kaarten en tekeningen die waren verzameld door de stadhouders Willem IV en V van het oude hof overgebracht naar het departement van Oorlog. De stadhoudelijke kaartenverzameling, die vanaf 1695 was aangelegd, werd samengevoegd met de militaire kaarten afkomstig van de Raad van State en de ingenieurs, die eveneens in 1795 waren overgebracht naar het departement van Oorlog.³⁵

De kaarten en tekeningen van het voormalige gewest Holland en de Gecommitteerde Raden bleven aanvankelijk berusten onder het Departement Hollandse fortificatiën. Onder directie van kolonel-ingenieur C.R.Th. Krayenhoff werd deze fortificatie-dienst na 1795 voortgezet tot aan de opheffing in 1798. Toen leverde Krayenhoff de "Hollandse" militaire kaarten in bij het nieuwe provinciebestuur, dat tenslotte in 1800 de kaarten van o.a. de Gecommitteerde Raden overdroeg aan het departement van Oorlog.³⁶

De inzending van de militaire archieven en de kaarten, atlassen, tekeningen, maquettes enz. sinds 1795 had een opeenstapeling tot gevolg ... in een der vertrekken van het Agentschap van Oorlog in zeer verwarden staat... Hoewel de overgenomen kaarten in 1796 waren geïnventariseerd door ingenieur J. van Westenhout, was met diens ontslag in 1797 ook de functie van Directeur van militaire plans en kaarten opgeheven. De aanstelling in 1798 van een chartermeester bij het departement van Oorlog voor het archiefbeheer die tevens werd belast met het kaart- en tekeningenbeheer, bracht hierin geen verbetering. In 1800 zag de Directeur-generaal van fortificatiën H. van Hooff zich genoodzaakt om de chartermeester opdracht te geven alle plans en kaarten opnieuw te ordenen. Ook deze inventarisatie leidde niet tot een goed kaartbeheer, want reeds twee jaar later was een nieuwe herordering nodig. In 1802 werd op voorstel van Van Hooff besloten om alle plans, kaarten en memories, ook die sinds 1795 reeds waren opgelegd in archief, uit de charters te lichten en voortaan apart te bewaren. Hiermee werd het afzonderlijke beheer van de kaarten en tekeningen gescheiden van het geschreven archief, zoals reeds voor 1795 bij de Raad van State het geval was geweest, weer in ere hersteld.³⁷

Na de pensionering van Van Hooff in 1803 werden de taken van de directeur- generaal van fortificatiën overgenomen door een Bureau de Genie dat bij het departement werd ingesteld. Dit Bureau hield tevens toezicht over het beheer van de kaarten en tekeningen die ter deponering naar het departement van Oorlog werden ingezonden. Hiervoor werd opnieuw de functie van Directeur van Militaire plans en kaarten ingesteld. Omdat in 1803 ook de kaarten en tekeningen die afkomstig waren van het voormalige Comite te Lande uit 1795-1798 ter inventarisatie werden overgedragen, kreeg de directeur een opzichter als assistent toegevoegd. Tot hun taak behoorde

---

Resolutie. 29-3-1795 . nr.49. ARA, 2.13.1304 Genie inv. nr. 179. Het betrof de archieven van de volgende ingenieurs: B.Aardenburg; J.C. Brui; Guichnon de Chatillon; J.I. Geijer; W. Hoithuijs; J.H. Hottinger; S. Kupfer; M.J. de Man; J.L. van der Meer; J. Pierlinck; J. Scholten; C. Schuller; M.A. Snoek; C. van Sorgen; G. Spengler; J.P. van Suchtelen; W Tiddens; N.Tieboel.

35 In 1795 zijn niet alle kaarten uit de bibliotheek van stadhouder Willem V in beslag genomen door de Fransen, zoals vermeld bij Scholten (1989) p.140-145. Ten onrechte, want in 1798 worden de kaarten gelicht voor de samenstelling van de Krayenhoff-kaart, en in 1800 laat Van Hooff deze stadhoudelijke collectie opnieuw ordenen.

36 ARA, 3.02.26 Financiële Commissie van het vm. gewest Holland inv.nr. 196 en ARA, 4.OMM inv.nr. N 214 Memorie van 6-3-1800 door de Financiële Commissie van Holland aan het Uitvoerend Bewind. Staat en notitie van alle .plans, kaarten, memoriën en verdere stukken tot het Defensiewezen der Republiek in het gemeen behorende en nog onder directie der Finantieele Commissie over het voormalige gewest Holland behorende.

37 ARA, 2.13.13.04 Genie inv.nr 179. Geleidebrief Van Hooff van 26-4-1800. aan de Agent van Oorlog. ARA, 2.01.14.02 Oorlog voor 1813 inv. nr. 440 Verbaal van 29-1-1802 .nr. 2398. Na 1802 werden de plans, kaarten, memories e.d. apart geordend en bijgeschreven in de inventaris van militaire plans aangelegd door J. van Westenhout in 1795-1796.

ook de taxatie van de militaire papieren, kaarten en plans die door de militaire ingenieurs na ontslag of overlijden werden ingezonden, en waarvoor een vergoeding werd toegekend aan de familie als pensioen.³⁸

In 1806 werden de Genie-kaarten en tekeningen van het Departement van Oorlog ondergebracht bij het Dépôt-generaal van Oorlog, opgericht naar Frans voorbeeld door koning Lodewijk Napoleon. Het Dépôt-generaal, dat onder leiding stond van directeur C.R.Th. Krayenhoff, had tot hoofdtaken het verzamelen en bewaren van alle gegraveerde of getekende topografische kaarten, memories, verkenningen. Hiertoe behoorde ook de werkzaamheden ter voltooiing van de nieuwe topografisch-militaire kaart van Nederland, die sinds 1798 onder leiding van Krayenhoff in voorbereiding was. Tevens had het Depot tot taak de beschrijving van de krijgsgeschiedenis van Holland. Hiervoor werd al het archiefmateriaal betreffende de defensie bij het Depot in Den Haag verzameld, waaronder ook de kaarten en tekeningen van de ministeries van Oorlog en Marine en van Koloniën. Het Depot, dat eind 1808 verhuisde naar Amsterdam, was onderverdeeld in drie afdelingen:

- het Topografisch Bureau: voor het beheer en de uitgave in druk van alle kaarten van het koninkrijk;
- het Bureau der Maritieme plans en kaarten, voor de zeekaarten van de Marine;
- het Topografisch Bureau der Koloniën, voor het beheer van de kaarten, plans en memoriën van het Departement van Koophandel en Koloniën.

In 1807 werd aan het Depot een vierde bureau toegevoegd speciaal voor het archiefmateriaal van de Artillerie en Genie, dat in een afzonderlijk lokaal van het Depot werd opgeborgen en gecatalogiseerd. Deze centralisatie van het archiefbeheer leidde tevens tot uniforme regels voor de registratie, archivering en ontsluiting bij het Depot in 1808.³⁹

Na inlijving van 1810 werd het Hollandse Depot-Generaal van Oorlog opgeheven en samengevoegd met het Franse Dépôt de la Guerre, waardoor de Hollandse archieven en het gehele kaarten- en tekeningenmateriaal eind 1810 van Amsterdam naar Parijs werd afgevoerd. In Parijs werd De Man, die in 1806-1810 onder-directeur van het Hollandse Depot was geweest, belast met de Hollandse archieven.⁴⁰

1814-1826 ARCHIEF VAN OORLOG EN TOPOGRAFISCH BUREAU.

Na de vrede met Frankrijk werd De Man in 1815, inmiddels in dienst van het nieuwe Koninkrijk, door Willem I opnieuw naar Parijs gestuurd om het in 1810-1811 verdwenen archiefmateriaal van het Hollandse Depot-generaal terug te vorderen ten behoeve van het Archief van Oorlog en Topografisch Bureau dat in 1814 was opgericht. Hoewel door De Man in 1815-1816 het grootste gedeelte van het Hollandse kaartmateriaal uit het Dépôt werd gerestitueerd, werd slechts een vierde gedeelte van het totale aantal Genie-tekeningen dat in 1810 naar Parijs was afgevoerd

---

38 ARA, 2.01.01.05 Staatsbewind. inv. nr. 198 resolutie van 15-3-1803 nr. 3 ;Resolutie van 14-6-1803 nr. 45a, benoeming Snouckaert van Schouwenburg tot Directeur van Militaire Charters, Kaarten en plans. Ibidem inv. nr. 88 resolutie van 18-7-1803 nr. 41. Bij het Bureau de Genie werden ingenieurs van der Plaat en J. van Westenhout benoemd, de laatste was in 1798 ontslagen.

39 ARA, 2.01.01.05 Staatsbewind mv. nr. 85 Resolutie van 14-6-1803 nr. 45A. aanstelling directeur militaire plans enz. ARA 2.01.14.05 Depot-generaal van Oorlog, mv. nr.1 KB van 18-7-1806 nr. 29- 30 oprichting Depot; mv. nr. 3 KB van 5-6-1807 nr. 7 Bureau Artillerie en Genie; inv.nr. 21 Instructie 4-3-1808 Chef-conservator der charters bij het Depot.

40 ARA, 2.01.14.05 Depot-Generaal van Oorlog, inv. nrs. 33-32. De lijsten (nrs. 12-17) van plans en kaarten uit het Depot-generaal van Oorlog afgevoerd vermelden ca. 400 plans van veldslagen; 769 diverse plans; 132 topografische kaarten; 200 bouwtekeningen, 27 atlassen en 50 maquettes van vestingen.

terugbezorgd. Omdat het Archief van Oorlog slechts drie kisten had voor de opslag van de gerestitueerde kaarten en tekeningen die in 24 kisten in 1816 werden ontvangen, werd een gedeelte thuis opgeslagen bij De Man.⁴¹

Belangrijk Hollands kaartmateriaal was in 1814 reeds voor de komst van De Man bij de opmars van de Pruisen naar Parijs uit het Franse *Depôt de la Guerre* als oorlogbuit meegenomen, waaronder de Hottinger-kaart en de Hattinga-atlassen die pas in 1823 werden gerestitueerd.⁴² Overigens is in 1810-1811 niet al het archiefmateriaal van de Genie in Parijs beland. Een groot aantal kaarten en tekeningen was in de verschillende vestingen onder de ingenieurs blijven berusten en werd in 1814 bij de capitulatie van de vestingen door de Fransen overgedragen met de rest van de geniegoederen. Hieronder bevonden zich vele kaarten en tekeningen die in 1795-1810 uit het Archief van het departement van Oorlog waren uitgeleend aan ingenieurs in de vestingen.⁴³

Aangezien sinds 1810 het kaart- en tekeningenmateriaal van de Genie verspreid en in wanorde was geraakt, werd in 1814 het archiefbeheer gecentraliseerd door de oprichting van het Archief van Oorlog en het Topografisch Bureau van het departement van Oorlog onder directie van M.J. de Man. Het Archief van Oorlog kreeg tot taak het beheer van alle militaire kaarten en tekeningen en memories zowel bij het Departement, als verspreid aanwezig in de vestingen. De ingenieurs werden verplicht om met de garnizoenspapieren ook de kaarten en tekeningen behorend tot het Archief van Oorlog jaarlijks naar het Departement in te zenden, ter registratie en stempeling bij het Topografisch Bureau. Het Topografisch Bureau had tevens tot taak de kartering en uitgave in druk van militaire kaarten van Nederland en de koloniën. Ook de praktijk van vervreemding van kaarten en tekeningen door de genie-ingenieurs werd aan banden gelegd door de instructies voor Korps der Genie in 1815.⁴⁴

1826-1940 ARCHIEF DER GENIE

Bij reorganisatie van 1826 werd het Archief van Oorlog en het Topografisch Bureau gesplitst. Het Archief behield de centrale depot-functie voor alle plans, kaarten en memories die na 1826 verplicht moesten worden ingeleverd door de ingenieurs.⁴⁵ Het beheer en de aanleg van een militaire verzameling voor de krijgsgeschiedenis kwam te berusten bij de Algemene Directie van de Genie, die in 1826 de werkzaamheden overnam van de Inspecteur-generaal van fortificatiën C.R.Th. Krayenhoff. Het Topografisch Bureau behield na 1826 de taak van kaartproductie en werd in 1848 een zelfstandige afdeling van het Departement van Oorlog.

Na 1840 werd de Algemene Directie der Genie als zelfstandige orgaan opgeheven en als Afdeling Materieel der Genie toegevoegd aan het Departement. Als gevolg hiervan werd het Archief van Oorlog samengevoegd met het Archief van de afdeling Genie tot een archief, dat sindsdien het

41 ARA, 2.13.68.04 Archief van Oorlog en Top. Bureau, inv. nr. 16. De verzendlijst uit 1815-1816 vermeldt ca. 50 nrs. plans van gebouwen en fortificaties, terwijl in 1810 ca. 200 nrs. werden afgevoerd uit het Depot. Er ontbraken enige van de 27 delen met bouwtekeningen uit 1751 van de Raad van State. Scholten, F., Militaire topografische kaarten, (1989) 140-145. 2.13.01 inv. nr.4097 Verbaal 4-3-1899 nr. 33 De Man bewaarde de Atlas Halma in 1816-1838 thuis.

42 ARA, Staatssecretarie inv nr. 1577 van KB 13-1-1823 nr.108.

43 ARA, 2.13.13.04 Genie inv. nr. 181. Inventarislijsten van overname van de archieven, plans, memories en verdere stukken in de vestingen van de Franse Genie aan de Nederlandse ingenieurs 1814. In totaal betrof het ca. 500 nrs. met kaarten en tekeningen, deels van oudere datum.

44 ARA, 2.13.01 Ministerie van Oorlog 1813-1913, inv.nr. 14555 Instructies Directeur, Archivist of chartermeester Archief van Oorlog en Topografisch Bureau. Ibidem Instructie dienst Korps Ingenieurs volgens KB van 14-14815.Nr. 30 art 27-30 stempelen en inlevering van plans en kaarten. Modellen 4.OMD. inv.nr. 121 Stempelpers Archief van Oorlog. Recueil Militair, 1815, p. 169.

45 Recueil Militair, 1826 II 380-381. ARA, 2.13.13.04 Genie inv. nr. 180 KB van 14-10-1826 Nr. 161. deponering van kaarten van: Le Fevre de Montigny 1821 ; D.G.B. Dalhoff 1824; C.R.T. Krayenhoff 1824; W. Lobry; J.P. van Woensel; E.G. van der Plaats; J.G. Siderius; Ook na 1826 werden er kaarten niet stipt ingeleverd, zoals blijkt uit de veilingen van de inboedel van o.a. Krayenhoff in 1840 zie C. Koeman, Collections, (1961) 80.

Archief der Genie werd genoemd. In 1851 werd de afdeling Genie gereorganiseerd tot Bureau Materieel der Genie, in 1878 vervolgens tot de 6e afdeling en tenslotte van 1880 tot 1940 tot 5e Afdeling Genie van het Departement van Oorlog. Deze 5e afdeling Genie was onderverdeeld in drie bureau's voor personeel en kazernerij; comptabiliteit en vestingwerken dat tevens was belast met het beheer van het Archief der Genie.⁴⁶

De uitbreiding van de taken en bouwproductie van de Genie had tot gevolg dat het aantal kaarten en tekeningen in de archieven gestaag toenam, zodat reeds in 1847-1849 tot incidentele vernietiging van plans en kaarten uit het Archief van de Genie werd overgegaan.⁴⁷

In 1864 werd door de minister van Oorlog besloten tot een nieuwe taakverdeling tussen het Archief van de Genie en het Topografisch Bureau. Het leidde tot een volgende archiefverdeling waarbij uit het Archief der Genie de kaarten, tekeningen en memories betreffende het buitenland werden afgesplitst en overgedragen aan het Topografische Bureau, later Topografische dienst: Het Archief der Genie behield slechts de kaarten, tekeningen en memories van Nederland als gevolg van de beperking van het takenpakket in 1864.⁴⁸

Naar aanleiding van de ontmanteling van de oude vestingen die volgens de Vestingwet in 1874 werden opgeheven, werd na 1875 een begin gemaakt met de periodieke schoning van de Genie-archieven.⁴⁹ In 1886 werd een groot aantal kaarten en tekeningen van geslechte vestingen en gebouwen die niet meer bij de Genie in beheer waren uit de Genie-archieven geselecteerd en ter vernietiging voorgedragen. Aangezien het oud-archiefmateriaal uit de 18e eeuw afkomstig van de Raad van State betrof, werd vanwege de historische waarde door de minister van Binnenlandse Zaken geen toestemming verleend voor de vernietiging van dit bestanddeel, echter met uitzondering van de gedrukte tekeningen en stukken. In 1886-1887 werd het op het departement van Binnenlandse Zaken gedeponereerd bij de afdeling Kunsten en Wetenschappen. In 1908 volgde de overdracht naar het ARA, maar werd apart beheerd van de overige kaarten en tekeningen van de Genie die in 1950 werden overgedragen.⁵⁰

Behalve door vernietiging werden na 1895 uit het Archief der Genie tevens tekeningen gelicht ten behoeve van de Inspecteur der Genie, die na raadpleging niet werden geretourneerd maar afzonderlijk bewaard bij het Technisch Bureau.⁵¹

Het Genie-archief nam in omvang in de 20-er jaren van deze eeuw niet toe, doordat er geen archiefstukken van de Genie-diensten ter deponering werden ontvangen. In 1924 werd besloten om de archiefbescheiden van gebouwen en werken die niet meer bij de Genie in beheer waren of zonder administratieve waarde voor Genie-diensten over te dragen aan het zogenaamde Krijgsgeschiedkundig Archief. Dit Archief was aan het eind van de 19e eeuw in Den Haag opgericht

46 E. Burger, *Institutionele geschiedenis van de leiding van het wapen der Genie 1841-1914* (Den Haag 1991) 21.

47 ARA, 2.13.01 min. v. Oorlog Verbalen inv. nr. 3362. bericht van 16-11-1847 nr. 68 chef Afd. Genie vernietiging van 474 plans van geen waarde voor de dienst. Ibidem inv.nr. 3374 Verslag van 8-8-1849, van majoor Welsink belast met de leiding der werkzaamheden betr. het bureau Materieel; der Genie omtrent het afvoeren en vernietigen van (situatie)kaarten tot het archief van Afd. Genie van Oorlog.

48 ARA, 2.13.46 Topografische Dienst inv.nr. 55 Nota voor de Bureaux Genie en Topografie van 30 april 1864 nr.34 S. Zie ook Koeman, C. (1961) 196-197.

49 ARA, 2.13.01 min. v. Oorlog Verbalen inv. nr. 3615 Verbaal van 28-10-1875 nr. 53G Goedkeuring voorstel tot beperking van de omvang der archieven van de Genie door periodieke vernietiging van bescheiden, met opgave van categorieën en bewaartermijnen.

50 ARA, 2.04.13 Ministerie van Binnenlandse Zaken, Afd. Kunsten en Wetenschappen 1875-1918, inv. nr. 2426 Stukken betr. de overdracht van kaarten van de Genie 1886-1908. 2.13.01. Ministerie v. Oorlog, inv. nr. 14105 index 1886, inv. nr. 14111 index 1887.; nrs. 3844 exh. 15-7-1886 nr.20; 3845 exh. 25-7-2886 nr. 16 ontlasting Genie-archieven van vestingplans en tekeningen. Sinds 1908 op het ARA beheerd als bestand Oorlog Binnenlandse Zaken 4.OBZ.

51 ARA, 4.OITB Plaatsingslijst van tekeningen van de Inspectie der Genie, Technisch Bureau. Burger, (1991) p.20-30.

ten behoeve van de militaire geschiedschrijving van Nederland. Hiervoor werd een bibliotheek opgezet en tevens werd een verzameling 18e-19e eeuwse documenten, handschriften en archiefstukken, aangelegd.⁵²

Tenslotte werden in 1933 een groot aantal kaarten en tekeningen verwijderd uit het Geniearchief ten behoeve van het Nederlands Legermuseum "Generaal Hofer" in het kasteel Doorwerth bij Renkum. Het betrof 'plans van gebouwen en vestingplans die in bruikleen aan het Legermuseum werden gegeven omdat deze hier beter tot hun recht zouden komen dan in de stoffige archiefkasten op zolder van het Departementsgebouw aan het Plein te Den Haag.⁵³

1940-1950 NEDERLANDS WEERMACHTSARCHIEF EN ALGEMEEN RIJKSARCHIEF.

Na de capitulatie werd eind mei 1940 de bibliotheek en het archief van het ministerie van Defensie met de Genie-kaarten en tekeningen op de zolder van het Departementsgebouw aan het Plein te 's-Gravenhage ontruimd voor de inkwartiering van de Duitse legerleiding en tijdelijk overgebracht naar panden elders in de stad.⁵⁴

Aangezien de Nederlandse archieven van Defensie als "krijgsbuit" in aanmerking kwamen voor inbeslagname door de Duitse bezetter, werd door het Afwikkelingsbureau van het departement van Defensie, dat was belast met de demobilisatie, de inlevering gelast van de Defensie-archieven van de landmacht en de marine tot 1940. Deze archieven, waaruit niets mocht worden vernietigd, werden voorlopig centraal opgeslagen in een oude sigarenfabriek van de firma Hillen te Delft.

Reeds in november 1940 gaf de Duitse Wehrmacht toestemming om de verzamelde archieven te laten beheren door gedemobiliseerde Nederlandse officieren, en zag af van inbeslagname. In verband met de omvang van de Defensie-archieven die in Delft werden ingeleverd, bleek spoedig dat een grotere organisatie nodig was voor de ordening en het archiefbeheer. Door de Duitse Commissaris voor de demobilisatie van de Nederlandse Weermacht werd per 1 december 1940 hiervoor het Weermachtsarchief opgericht, dat weliswaar een Nederlandse directie kreeg maar onder Duits toezicht stond. Aangezien het Weermachtsarchief tot hoofdtaak had het verzamelen, beheren en ordenen van alle archieven van de weermacht werden tevens de kaarten en tekeningen van het Genie-archief eind 1940 overgedragen aan deze nieuwe archiefdienst.⁵⁵

Dit was echter niet het geval met de archieven van de Eerstaanwezend ingenieurs en opzichters in de vestingen, die in oktober 1940 werden opgeheven. In het kader van de demobilisatie werden de ingenieurs ontslagen en de tekeningen en archieven overgedragen aan de Duitse militaire instanties die waren belast met de verdere afwikkeling van de Eerstaanwezendschappen. De militaire gebouwen, werken en terreinen voorheen in beheer van het ministerie van Defensie werden in 1941 overgedragen aan de Dienst voor Bijzonder Beheer ressorterend onder de Directie

-
- 52 75 jaar Militaire Geschiedschrijving, in Jaarboek van de Koninklijke Landmacht (1966) 317-325. ARA, 3.09.03 inv. nr. 674 Mededeling van 10-10-1924 departement v. Oorlog Ve afd. Genie nr.98 overdracht archiefstukken berustend onder Genie-autoriteiten aan het Krijgsgeschiedkundig Archief. Legerorder, '1920 nr. 188.; Legerorder 1924 nr. 171.
- 53 ARA, 4.OMM 246 Register OPV toezending van Plans van gebouwen d.d.13-2-1933. Zie ook het Jaarverslag van het Weermachtsarchief 1940-1941 p.4.
- 54 ARA, 2.13.01 min. v. Defensie inv. nr. 5244 Kabinetsoorder nr. 9 van 21-5-1940 Archief en bibliotheek van Defensie verhuisd van het Plein 4 naar Koninginnegracht 13 te Den Haag.
- 55 ARA, 2.21.061 Collectie Fabius inv. nr. 365. Jaarverslag over 1940-1941 van het Weermachtsarchief door G. Fabius, directeur Weermachtsarchief.

van de Waterstaat.⁵⁶ De tekeningen van bouwwerken die in 1940 in de archieven van de ingenieurs in de vestingen berustten, zijn niet ingeleverd bij het Nederlands Weermachtsarchief en mogelijk verloren gegaan.⁵⁷

Het Weermachtsarchief was vanaf april 1941 gehuisvest in het oude HBS-schoolgebouw aan het Bleijenburg nr. 38 tegenover het Rijksarchief in Den Haag. Bij het Nederlands Weermachtsarchief, zoals het archief vanaf eind 1941 werd genoemd, werden tijdens de oorlog ca. 30 gedemobiliseerde Nederlandse beroepsofficieren te werk gesteld. In het kader van een stage-opleiding tot archiefambtenaar bewerkten vijf officieren de Genie-archieven tot 1845 die voor overdracht aan het Rijksarchief toegankelijk werden gemaakt.⁵⁸

Ook de bewerking van de Genie-kaarten en tekeningen werd in 1941 ter hand genomen door Luit. kol. W.H. Schukking, nadat het Weermachtsarchief eerst de kaarten en tekeningen die in 1933 bruikleen waren gegeven aan het Legermuseum had teruggevraagd. Hierdoor zijn deze tekeningen gered van de vernietiging, want de rest van de museum-collectie ging eind 1944 verloren bij een bombardement op het Kasteel Doorwerth. Door Schukking werden de Genie-kaarten en tekeningen geordend en opgeborgen in portefeuilles, maar de bewerking kon niet door hem worden voltooid doordat hij zich in mei 1942 met de andere officieren van het Weermachtsarchief in krijgsgevangenschap begaf. Tijdens de oorlog werd in 1943 echter wel de catalogus van de vestingplans (4.OPV) voltooid. In feite zijn de Genie-kaarten en tekeningen door de overbrenging naar het Nederlands Weermachtsarchief in de periode 1940-1945 vrijwel ongeschonden gebleven, zeker in vergelijking met de elders berustende "geschreven" archieven van het departement van Defensie waarvan in 1945 veel verloren is gegaan. Tevens kwam door de demobilisatie een versnelde overdracht tot stand van de militaire kaarten en tekeningen van opgeheven Nederlandse legeronderdelen.⁵⁹

Na de Duitse capitulatie en bevrijding werd in 1945 het Nederlands Weermachtsarchief opgeheven en samengevoegd met het Krijgsgeschiedkundig Archief en Instituut van de Generale staf, omdat het archief in eerste instantie ten dienste stond van de krijgsgeschiedenis. Hieruit ontstond later het Archief van de Koninklijke Landmacht, dat de Genie-kaarten en tekeningen beheerde tot de definitieve overdracht aan het Algemeen Rijksarchief in 1950. Na overdracht werden in 1950 de revisietekeningen van kazernes uit 1880-1940, die na 1948 nog bij Defensie in beheer waren, gelicht uit de plans van gebouwen en in bruikleen gegeven aan het Archief van de Koninklijke Landmacht te Leiden.⁶⁰

---

56 Volgens inlichtingen CAD Defensie, brief van 10-4-1995 (DV1694), bestond de dienst uit drie arrondissementen: Noord (Amsterdam), Midden (Utrecht) en Zuid (Breda).

57 ARA, 2.13.01 inv.nr. 5098. Bevel van 30-10-1940 van de Duitse commissaris voor de demobilisatie tot opheffing van de bureaux van de Eerstaanwezendschappen.

58 Ibidem inv. nr. 4742 de Duitse autoriteiten belasten op 9 november 1940 het Hoofd regelingsbureau van Defensie met het beheer van de archieven van de Nederlandse land- en zeemacht verzameld in Delft. Het Weermachtsarchief werd opgericht in 1940, met als directeur Lt. Kol der Artillerie b.d. G. Fabius onder toezicht van De Beauftragte für die Heeresarchive beim Wehrmachtsbefehlshaber in den Niederlanden, Von Braun. Zie ook Jaarverslagen Nederlands Weermachtsarchief 1940-1944.

59 Ibidem inv. nr. 4768 Bericht directeur Ned. Legermuseum afgifte archiefstukken aan de directeur van het Weermachtsarchief. inv. nr. 5071 Bericht 3 mei 1945 aan de directeur over de verwoesting Legermuseum op 27-12-1944: "Die Sammlungen liegen unter trümmern".

60 VROA XV (1942); VROAL XIX (1946). ARA 2.13.01 inv. nr. 5071 Verbaal d.d. 16-7-1945. Afd. II bureau 2 nr. 18. Indeling van Ned. Weermachtsarchief onder bevel van de Chef van de Generale Staf, later Krijgsgeschiedkundige Afdeling. De directeur van Weermachtsarchief gesteund door de Algemeen Rijksarchivaris pleitte tevergeefs om voortzetting van zijn archiefdienst. ARA .KT dossier 201.01 OPG: brief van 25-7-1950 directeur Archief Kon LM. bruikleenverzoek en brief van 31-7-1950 Nr. B293 Algemeen rijksarchivaris Graswinkel. De bruikleenperiode gold voor 5 jaar. 75 jaar Militaire Geschiedschrijving in: Jaarboek van de Koninklijke Landmacht (1966) 317.

OVERZICHT VAN KAARTARCHIEVEN

In 1950 werden de militaire kaarten, vestingplans en bouwtekeningen behorende tot het zogenaamde Genie-archief van het ministerie van Oorlog door het Archief van de Koninklijke Landmacht overgedragen aan het Algemeen Rijksarchief.

DE VERWERVING VAN HET ARCHIEF

Het archief is bij Koninklijk Besluit of ministeriële beschikking overgebracht.

Inhoud en structuur van het archief

INHOUD

INLEIDING

In deze inventaris zijn de zogenaamde modeltekeningen van de Genie opgenomen. Deze tekeningen hebben als voorbeeld (model) gediend voor de inrichting van de militaire gebouwen en de levering van gebruiksvoorwerpen zoals meubilair, veldkeukens, gereedschappen, uniformen wapens enz., die volgens legerstandaard werden uitgevoerd en aanbesteed. Op grond van deze voorbeeldfunctie zijn deze tekeningen bij het Archief der Genie weliswaar als afzonderlijke categorie bewaard gebleven, maar vanwege het verband met de overige bouwtekeningen zijn deze modeltekeningen opgenomen in een apart hoofdstuk in deze inventaris.

AANWIJZINGEN VOOR DE GEBRUIKER.

DOKUMENTEN BEHORENDE TOT DE TEKENINGEN IN ANDERE ARCHIEFBESTANDEN VAN HET ARA.

Zoals reeds vermeld zijn in deze inventaris de tekeningen beschreven die afzonderlijk werden bewaard los van de bijbehorende documenten zoals bestekken, kostenbegrotingen, rapporten enz. Slechts bij uitzondering zijn bestekken en memories bij de tekeningen bewaard gebleven. Deze documenten die informatie bevatten over de tekening(en) kan men betrekken in het onderzoek, door de volgende archiefbestanden te raadplegen of over het betrokken gebouw bestekken, rapporten, memories ed. bewaard zijn gebleven.

RAAD VAN STATE:

ARA 1.01.19 inv.nrs. 1569 t/m 1818: De Verbalen van de commissarissen tot de inspectie van de fortificatiewerken 1627-1794.

Hierin vindt men de verslagen van de jaarlijkse inspecties van de vestingen van de Republiek, met opgave van de vestingwerken die werden aanbesteed en uitgevoerd, het onderhoud en de gebreken en aanbeveling tot verbetering enz.

Als er ontwerp-bestekken werden ingezonden vanuit de vesting, dan kan men deze in de regel onder de ingekomen stukken in het archief van de Raad van State raadplegen.

OORLOG MEMORIES DER GENIE 17E EEUW-1940 (4.OMM):

Verzameling memories met historische documentatie van de Genie over diverse vestingen, linies en onderwerpen betreffende Nederlandse defensie. Zie toegang: 4.OMM inv.nr. 265 (Klapper)

MINISTERIE VAN OORLOG 1813-1921:

Contracten vestingwerken.

Series bestekken van de aanleg en onderhoud van vestingwerken en militaire gebouwen van het Ministerie van Oorlog uit 1813-1921 (met hiaten).

Deze serie is te raadplegen via de registers waarin de bestekken uit 1814 tot 1921 in alfabetische en chronologische volgorde op plaatsnaam staan vermeld, zie toegangsnummers:

- 2.13.02 register 1814 tot 1844

- 2.13.03 register 1846 tot 1921

In deze series berustende bestekken van bouwwerken zoals deze werden uitgevoerd tenzij het bestek niet werd goedgekeurd. De bestektekeningen beschreven in deze inventaris kunnen van een latere jaartal zijn dan de datering van het bestek, aangezien de bestektekeningen volgens de Algemene Voorwaarden door de aannemers voor de laatste oplevering werden ingezonden. Indien bekend wordt in de inventaris in de notabene verwezen naar deze series bestekken.

De bestekken die in het archief van Oorlog in 1945 verloren zijn gegaan kan men terugvinden in de archieven van andere Defensie-organen en regionale diensten ressorterende onder het ministerie. Hiervoor wordt men verwezen naar de archieven van de Eerstaanwezendschappen (zie hieronder) en tevens het archief van de Inspectie der Genie (zie nummer toegang 2.13.45)

EERSTAANWEZEND INGENIEURS:

De archieven van de Eerstaanwezend ingenieurs (EM) bewaard in de rijksarchieven in de provincies kunnen eveneens relevante informatie bevatten, aangezien de tekeningen en memories veelal in tweevoud werden opgemaakt zowel ten behoeve van het ministerie als lokale EAI-archief.⁶¹

De archieven van de EAI's in de provincie Zuid-Holland berusten eveneens op het Algemeen Rijksarchief, zie toegang nrs.:

- 3.09.02.02 EAI Delft, 1814-1875
- 3.09.02.03/4 EAI Gorinchem, 1814-1950
- 3.09.02.05 EAI 's-Gravenhage, 1831-1864
- 3.09.02.06 EAI Schoonhoven, 1801-1864
- 3.09.03 EAI Brielle en Hellevoetsluis, 1814-1911

MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN, AFDELING KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, 1875-1918:

Bevat stukken over de ontmanteling van de vestingen en voormalige militaire gebouwen die door Oorlog aan Binnenlandse Zaken of gemeenten als monument in beheer werden overgedragen (toegang nr. 2.04.13).

AANWIJZINGEN VOOR HERKOMSTONDERZOEK VAN TEKENINGEN.

De scheiding van de tekeningen en het geschreven archief bij de Genie die in feite sinds de 18e eeuw bij de Raad van State werd ingevoerd en bij de latere defensieorganisaties gehandhaafd, was doelmatig voor het tekeningenbeheer maar nadelig voor het archiefonderzoek. Indien uit de beschrijving het verband tussen de tekeningen en de geschreven archivalia niet duidelijk is, verdient het aanbeveling om een herkomstonderzoek te verrichten volgens onderstaande onderzoeksaanwijzingen. Indien de herkomst niet op de tekeningen staat vermeld en ook niet uit de beschrijvingen kan worden afgeleid, is het mogelijk om dit op twee manieren te reconstrueren:

⁶¹ Zie hiervoor de volgende inventarissen uitgegeven door Centraal Archiefdepot van Defensie (CAD) 's-Gravenhage: Geelhoed, A.J., Inventaris EM Breda, 1860-1975, CAD inventarisreeks nr. 24; Ibidem, Inventaris EM Bergen op Zoom, (1767) 1814-1964, CAD inventarisreeks nr. 25; Kloosterboer, P., Inventarissen van EM Groningen Westwoldingerland, 1676-1810; EM Defl Zijl, 1814-1875; EM Groningen, 1776-1913, EM Langakkerschans, 1768-1858; EM Bourtange, 1672-1851; EM Zwolle, 1861-1914 CAD inventarisreeks nr. 19; Scholtens, H.H., EM Brielle en Hellevoetsluis, 1814-1911, CAD-uitgave 1979.

DE TEKENINGEN TOT 1862:

Raadpleeg hiervoor het Register van plans van gebouwen der Genie uit 1862, inv. nr. 4. OMM 244-245 en 4.OMM 254. Hierin staat de herkomst vermeld. De aanduiding "Oud-Hollandsch Archief" betekent dat het van voor 1795 dateert en afkomstig is of van de Raad van State of de Hollandse fortificatiën van de Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland.

Voor de periode 1841-1855 werden bij de Genie zogenaamde dagboeken aangehouden, een chronologische register waar op datum van ontvangst de ingekomen kaarten, tekeningen, memories enz. werden ingeschreven, zie hiervoor toegang nr. 4. OMM 251.

DE TEKENINGEN NA 1862 TOT 1940:

Raadpleeg hiervoor de agenda's van het archief van het ministerie van Oorlog/Defensie, 1813-1945. (toegang nr. 2.13.01) Hoewel de tekeningen ingezonden naar het ministerie werden gedeponereerd in het Archief der Genie en niet in het verbaalarchief van het ministerie, werd een centrale registratie van de ingekomen tekeningen bijgehouden in de agenda's op het departement. De ingezonden tekening werd in de agenda ingeschreven op de datum van ontvangst en kreeg een volgnummer. Dit is het zogenaamde exhibitum-nummer of wel het nummer van de behandeling dat meestal linksboven op de tekening in het rood werd vermeld. Aan de hand van dit exhibitumnummer is het mogelijk om de herkomst en bestemming van een tekening te achterhalen middels de agenda's van het ministerie van Oorlog.

Bijvoorbeeld op revisietekening OPG A 104 van kazerne voor bereden wapens te Amersfoort gedateerd 30-11-1883 staat op de aantekening: bijl. Exh. 28-12-1883 nr. 64

Dit verwijst naar de agenda van het ministerie van Oorlog van december 1883 (inv.nr:13377) waar op de 28e van die maand onder de Ve Afdeling Genie van het departement onder nr. 64 de ingezonden net-tekening van de nieuwe kazerne te Amersfoort door de commandant in het 4e Genie-commandement van 27e is ontvangen en ingeschreven. Natuurlijk worden ook in de index van 1883 (inv.nr 14089 fol. 1528.3/4) onder de rubriek Kazernering alle stukken over de kazerne te Amersfoort vermeld.

Raadpleeg hiervoor de agenda's en indices op het gewoon verbaalarchief van het

ministerie van Oorlog/Defensie uit 1813-1945 toegang nr. 2.13.01. inv.nrs.:

- 12543 t/m 13750 agenda's 1813-1913
- 13794 t/m 14345 indexen 1813-1913
- 4331 t/m 4621 agenda's 1914-1933; 1940-1945 (met hiaten)
- 4622-2811 repertoria
- 4946-5076 Verbalen 1914-1945 (met hiaten)

De geleidebrieven ingekomen met de tekeningen werden in de regel niet in het archief van Oorlog maar in het departementsarchief apart gedeponereerd van de kaarten in het gewone verbaalarchief. Overigens is het verbaalarchief uit de periode 1832-1888 door oorlogsschade en bewerking drastisch gereduceerd in omvang (ca.80%), waaronder de geleidebrieven.⁶² De vermelding van ontvangst in de agenda, en de beknopte samenvatting van de behandeling van de zaak in de index of repertorium is de na 1832 veelal enigste informatie die bewaard is gebleven.

---

62 Zie inleiding inventaris van het gewoon verbaal-archief van het ministerie van Oorlog/Defensie en daarbij gedeponereerde bescheiden, 1813-1945 nummer toegang 2.13.01 banden I t/m VII, door H.H. Jongbloed, Den Haag 1995.

Voor de verschillende onderzoeksmethoden in het "geschreven archief" wordt men verwezen naar de gebruikshandleiding opgenomen in de inventaris-band I van het archief van het ministerie van Oorlog/Defensie, 1813-1945 door H.H. Jongbloed uit 1995. Voor het archiefonderzoek in de periode na 1880 is het gezien de schoning van het verbaalarchief van Oorlog, raadzaam om gebruik te maken van de specificatie van de bewaarde verballen uit 1880-1913, opgenomen in inventaris band IV bijlage 5 van toegang nr. 2.13.01. Hierin zijn de verschillende onderwerpen met betrekking tot militaire gebouwen vermeld, zoals:

- Artillerie;
- Fortificatiën;
- Gebouwen, werken en terreinen;
- Genie;
- Geneeskundige dienst;
- Kazernering;

Via de geografisch index opgenomen in deze toegang (2.13.01) vindt men direct de stukken die in het verbaalarchief na 1880 bewaard zijn gebleven die mogelijk betrekking hebben op de bouwwerken waarvan de tekeningen in deze inventaris Plans van Gebouwen zijn vermeld.

VERKLARENDE WOORDENLIJST

Voor de verklaring van de militaire begrippen met betrekking tot aanleg en onderhoud van vestingwerken en gebouwen wordt men verwezen naar:

A.H. Mohr, Vestingbouwkundige termen, uitgave van de Stichting Menno van Coehoorn, (Zutphen, 1983).

VERANTWOORDING VAN DE BEWERKING

De ontsluiting van deze kaarten en tekeningen uit de 17e tot 20e eeuw van het Genie-archief liet bij de overdracht in 1950 veel te wensen over⁶³. Bovendien waren de zogenaamde Plans van gebouwen of bouwtekeningen verspreid geraakt over verschillende bestanddelen zodat het complete overzicht ontbrak. Naar aanleiding van de micro-verfilming van de Genie-tekeningen van gebouwen en modellen, werd besloten tot de herinventarisatie van de Plans van gebouwen waarvan deze inventaris werd samengesteld. De oude toegangen uit 1950 zijn hierdoor komen te vervallen.

In deze geheel herziene inventaris zijn de bouwtekeningen van het Archief der Genie opnieuw beschreven en geordend. Tevens zijn de tekeningen vermeld in deze inventaris integraal op microfiche gereproduceerd, ten behoeve van een optimale toegankelijkheid en conservering van dit beeldmateriaal⁶⁴.

R.M. Haubourdin, januari 1996.

---

63 Schotten, F.W.J., Militaire topografische kaarten en stadplattegronden van Nederland, 1579-1795 (1989 Alphen a/d Rijn) 5; "Zelfs de op de archiefbewaarplaats [ARA sic] aanwezige inventarissen kunnen het gewenste inzicht niet in voldoende mate verschaffen: de bewuste toegangen zijn verouderd, summier en niet in gedrukte vorm verspreid.' Deze oude toegangen waren beschrijvingen op fiches in zogenaamde Leidse boekjes van W.H. Schukking uit 1940-1950, later gekopieerd en ingebonden tot "inventarissen".

64 Uitgave van MMF-Publications te Lisse (part IIa.) i.s.m. het Algemeen Rijksarchief.

ORDENING VAN HET ARCHIEF

Reeds in 1815 werd het archiefbeheer van het departement van Oorlog vastgelegd in dienstinstructies die tevens betrekking hadden op de kaarten en tekeningen aanwezig zowel op het Departement als in de vestingen bij de ingenieurs. Sinds 1815 waren de ingenieurs verplicht de kaarten, tekeningen en memories in hun bureau-archief jaarlijks ter registratie en stempeling aan het Departement van Oorlog in te zenden. Deze instructie gold ook voor het verlaten van de dienst of overplaatsing, waarbij de ingenieurs een proces-verbaal met de inhoudsopgave van hun bureau-archief dienden in te zenden.⁶⁵ De opheffing in 1841 van de Algemene Directie der Genie als zelfstandig legeronderdeel en de integratie met de afdeling Genie met het Departement had tevens gevolgen voor het Archief. Door deze integratie werd het Archief der Genie samengevoegd met het Archief van Oorlog, wat leidde tot een rigoureuze herindeling van het kaarten-en tekeningenarchief van de Genie. Hierbij werden op basis van de procesverbalen bij het Bureau Genie, dat sinds 1841 was belast met het beheer van het Archief der Genie, de zogenaamde registers samengesteld onder leiding van majoor Welsink. Deze registers hebben de structuur en inrichting van de kaarten en tekeningen van het Genie-archief tot 1911 bepaald. De indeling bestond uit de volgende categorieën:⁶⁶

- plans van vestingen: plattegronden van vestingen, forten, batterijen die geen omliggend
- terrein weergeven ter aanduiding van de vorm van de vestingwerken;
- situatieplans van vestingen: de plattegronden waarop tevens de omgeving staat
- aangegeven van de vestingen en forten, getekend op schalen van 1:2.500 tot 1:10.000.
- situatiekaarten: alle getekende kaartén ter aanduiding van defensielinies, provincies en
- algemene terrein-voorstellingen zonder vestingwerken op schalen van 1:5.000 en kleiner;
- binnenlandse gedrukte kaarten

De bouwtekeningen en modeltekeningen werden pas in 1860-1862 als categorie toegevoegd aan het Genie-archief, toen een register van de plans van gebouwen werd samengesteld in verband met de overdracht van militaire gebouwen van de gemeenten aan het departement van Oorlog in 1860. Hiervoor werd eerst het gebouwenbestand dat in beheer kwam bij de Genie geïnventariseerd, waarvoor in 1859-1862 alle tekeningen werden opgevraagd voor registratie door de Afdeling Genie; de dubbele of vervallen tekeningen werden niet in het register ingeschreven maar afgevoerd en vernietigd. De overige tekeningen werden na inschrijving gestempeld met de aanduiding Archief der Genie en teruggezonden naar de fortificatie directies en Eerstaanwend ingenieurs, met de instructie om het register-nummer op de tekeningen over te nemen in de garnizoensboeken. Ook van de modeltekeningen werd reeds in 1851 een dergelijk register aangelegd te beheren, en jaarlijks de oude tekeningen te selecteren voor vernietiging of deponering in het Archief der Genie op het departement. In de registers zoals die vanaf 1841 werden aangelegd werden ook kaarten en memories van oudere datum ingeschreven, waaronder

65 ARA, 2.13.01. Ministerie v. Oorlog inv. nr. 14555 Recueil Gedrukte Stukken Instructie Directeur Archief van Oorlog KB 14-1-1815 Nr.30: art.6." Alle plans, kaarten, memoriën van defensie enz. bij de directie van fortificatien, en de Garnizoenen van alle vestingen en strekten van den Staat aanwezig, of waar ter plaatse zij ook 'mogten' bevinden, maken een gedeelte uit van het archief van Oorlog, zij, zullen allen aan het Topografisch Bureau toegezonden, aldaar gestempeld en geregistreerd worden".

66 ARA, 2.13.01 Min.v. Oorlog inv. nr. 15361 Register van plans, tekeningen ontvangen bij het departement 1841-1844; inv.nr. 13928 (index) 1848 p.3669. 2.13.45 mv. nr. 3300. Instructie van d.d. 28-8-1846 minister van Oorlog. De registers werden gevormd uit Staat A van PV dienstovergave inhoudende: Algemene en Situatiekaarten, plans van vestingen, plans van gebouwen en memoriën eerst de gestempelde ieder afzonderlijk onder de genoemde hoofden. De staat was verdeeld in 6 kolommen met 'doorlopend nr. Letter en benaming der 'plans; inv. nr 2592 Inspecteur der Genie van 16-1-19 11 nr. '279 Rappel van 1846. De oude registers berusten in Memories der Genie 4.OMM inv.nrs 244-245: plans van gebouwen; 246 plan vestingen; 250 buitenlandse vestingplans; 251 buitenlandse gedrukte kaarten; '252,263 binnenlandse gedrukte kaarten;253,265 Memories; 255-256 buitenlandse kaarten; 257 situatieplans van vestingen; 261 situatiekaarten; 262 plans van veldslagen; 265 modellen.

die van voor 1795 van de Generaliteit en het gewest Holland, aangeduid als oud-hollandse archief. Deze registratie-methode werd nog in 1911 verplicht voorgeschreven en de tekeningen bestemd voor deponering werden bij de Genie aangeduid als register-tekeningen.⁶⁷

Deze indeling en ordening volgens de registers werd in 1940-1945 bij de bewerking van het Genie-kaarten-en-tekeningenarchief bij het Nederlands Weermachtsarchief gehandhaafd. Na 1945 werd door W.H. Schukking de inventarisatie van de plannen van gebouwen van het Genie-archief aan de hand van deze registers aan het Archief van het Koninklijke Landmacht te Leiden voortgezet, waarbij de register-beschrijvingen werden overgeschreven op een fichesysteem dat voor de overdracht aan het ARA in 1950 werd afgerond.⁶⁸

Door de afsplitsing in 1886 bij de Genie van te vernietigen oude tekeningen en in 1950 kort na de overdracht aan het ARA van de revisietekeningen uit ca. 1880-1940, die na afloop van de bruikleenperiode werden geretourneerd aan het ARA, was het bestand van plannen van gebouwen in drie verschillende bestanddelen uiteengevallen en beschreven in drie toegangen:

- de plannen van gebouwen tot 1880 (OPGO)
- de plannen van gebouwen uit 1880-1940 (OPGN)
- de plannen afkomstig van Binnenlandse Zaken (OBZ). Betrof oude inv. nrs. 4.OBZ 204-1097 plannen van gebouwen.

Deze splitsing is door integratie van deze drie bestanddelen tot een bestand van plannen van gebouwen nu weer ongedaan gemaakt, zodat het gehele tekeningenbestand beschreven in deze inventaris is samengevoegd zoals ten tijde van de Genie vóór afsplitsing in 1886.

Zo veel mogelijk is hierbij de oorspronkelijke register-nummering, bestaande uit een combinatie van een letter en nummer, gehandhaafd tenzij sprake was van dubbele nummers. In dat geval is naar voorbeeld van het register een nieuwe oplopend nummer toegekend. Ten aanzien van de beschrijvingen zijn de fichebeschrijvingen van Schukking samengesteld bij het Weermachtsarchief in 1940-1950 herzien en redactioneel bewerkt en zoveel mogelijk aangevuld met archivalische kenmerken van de tekeningen. Ook de indeling van de tekeningen naar linies en stellingen en vervolgens geografisch op plaatsnaam werd zoveel mogelijk overgenomen. De schaal aanduiding is weggelaten omdat hiervoor de tekeningeninstructie gold (zie bijlage).

De modeltekeningen van de Genie zijn als een afzonderlijk onderdeel opgenomen in deze inventaris, met behoud van de nummering en beschrijving volgens het Genie-register uit 1851. De modeltekeningen zijn naar onderwerp ingedeeld in thematische rubrieken.

67 ARA, 4.OMM inv.nrs. 244-245;254: Register der tekeningen van gebouwen, poternen., bruggen, duikers, sluisen, rioolen en andere waterleidingen, beeren, profil-kaaien en andere muren, beschoeiingen enz., behorende tot het Archief der Genie van het ministerie van Oorlog, door P.J. Meiboom 1859-1862. 4.OMM inv. nr. 265 Register van modellen .1851. ARA, 2.13.01 Min. v. Oorlog, indices. inv.nrs. 13973 (1859); 13977 (1860); 13981 (1861); 13985 (1862).

68 ARA, KT Dossier 201.01 Rapport aan de Algemeen rijksarchivaris betreffende de verdere bewerking van het oud-archief der Genie, van 16-1-1950 door Kol. b.d. W.H. Schukking.

Verwant materiaal

AFGESCEIDEN ARCHIEFMATERIAAL

Niet alle Genie-tekeningen zijn in deze inventaris beschreven. Ook in het verbaalarchief van het ministerie van Oorlog/Defensie tot 1940 alsmede in de andere Genie-archieven zoals dat van de Inspecteur der Genie kunnen zich nog tekeningen opgevouwen in de verbalen en dossiers bevinden. Dit betreft vooral ontwerptekeningen van bestekken die voor de aanbesteding van werken ter goedkeuring zijn ingezonden naar het ministerie van Oorlog. Omdat de tekeningen na goedkeuring niet altijd zijn gedeponerd in de Plannen van Gebouwen in het Archief der Genie, maar ook als bijlage bij de geschreven archiefstukken in het verbaalarchief werden opgeborgen, zijn buiten deze inventarisatie gebleven. De verwijdering uit de verbalen zou het verband tussen de geschreven stukken en de bijbehorende tekeningen verbreken. Elders is reeds gewezen op de nadelen voor historisch onderzoek van deze scheiding van kaarten en geschreven bronnen.⁶⁹

VERWANTE ARCHIEVEN

Zoals reeds vermeld zijn de plannen van gebouwen onderdeel van het Genie-archiefskaarten en tekeningenbestand. Hoewel de afdeling Genie van het Departement van Oorlog pas in 1841 werd ingesteld, was het belast met het beheer van kaarten, tekeningen en memories die dateren uit 17e - 20e eeuw. Behalve de plannen van gebouwen, behoren tot dit Geniearchiefsbestand ook de volgende kaarten-bestanddelen die in 1950-1951 werden overgedragen door het Archief van de Koninklijke Landmacht aan het ARA:

- Situatiekaarten (toegang nr. 4.OSK);
- Plannen van vestingen (toegang nr. 4.OPV);
- Situatieplannen van vestingen (toegang nr.4.OSPV);
- Modeltekeningen (toegang nr. 4.OMD);
- Memories (toegang nr. 4.OMM);
- Binnenlandse gedrukte kaarten (toegang nr. 4.OBGK).
- Buitenlandse kaarten

Oorspronkelijk hebben ook de buitenlandse kaarten en vestingplannen deel uitgemaakt van het Archief der Genie, totdat in 1864 een verdeling werd gemaakt in binnen- en buitenlandse kaarten en tekeningen. De Genie behield het binnenlandse gedeelte, terwijl alle buitenlandse kaarten en vestingplannen werden afgesplitst en overgedragen aan het Topografisch Bureau, later de Topografische Dienst. Dit kaartenarchief van de Topografische dienst werd in 1984-1986 overgedragen tot 1930 aan het ARA (zie toegang nr. 4.TOPO).

PUBLICATIES

LITERATUUR

- Beemt, F.H. van den, Boekema, D. (red.), *300 jaar bouwen voor de landsverdediging*. Uitgave dienst Gebouwen, Werken Terreinen, 's-Gravenhage 1988.
- *Bouwhistorische documentatie en waardebeoordeling*, uitgave van Rijksgebouwendienst, bureau rijksbouwmeester, adviesgroep Monumenten in Rijksbezit, 's-Gravenhage 1983.
- Brand, H. en J. (red.), *De Hollandse Waterlinie*. Utrecht/Antwerpen 1986.
- Burger, E., *Institutionele geschiedenis van het wapen der Genie 1813-1841*. 's-Gravenhage 1990. (niet gepubliceerd ARA Tweede Afd.) (Bibliotheek ARA 174C64).
- Burger, E., *Institutionele geschiedenis van de leiding van het wapen der Genie, 1841-1914*. 's-Gravenhage 1991. (ARA Tweede Afd. niet gepubliceerd). (Bibliotheek ARA 173D14).

---

69 Scholten (1989) p. 6-7.

-
- Kloosterboer, P., *Inventaris van de archieven van de Dienst der Genie in de provincie Groningen (1672) 1814-1941*, Centraal Archiefdepot Ministerie van Defensie, 's-Gravenhage 1988. (CAD nr.19).
  - Koeman, C, *Geschiedenis van de Kartografie van Nederland*. Alphen aan de Rijn 1983.
  - Mohr, A.H., *Vestingbouwkundige termen 's-Gravenhage/Zutphen 1983*. (Uitgave Stichting Menno van Coehoorn).
  - *Recueil Militair bevattende de wetten, besluiten en orders betreffende de Koninklijke Nederlandse Landmagt*, 's-Gravenhage 1813-1914.
  - Ringoir, H., *Afstammingen en Voortzettingen der Genie en Trein*. Uitgave Sectie Militaire Geschiedenis Landmachtstaf, 's-Gravenhage 1980.
  - Roy van Zuydewijn, R. de, *Neerlands Veste*. Langs vestingsteden, forten, linies en stellingen, 's-Gravenhage 1988.
  - Scholten, F.W.J., *Militaire topografische kaarten en stadsplattegronden van Nederland 1579-1795*, Alphen aan den Rijn 1989.
  - Scholtens, H.H., *Inventaris van de archieven van de Eerstaanwezend Ingeneieurs te Brielle en Hellevoetsluis 1814-1911*, CAD. 's-Gravenhage 1979.
  - Sneep, J. e.a. (red.), *Vesting*. Vier eeuwen vestingbouw in Nederland, Zutphen 1982.
  - Woud, A. van der, *Het lege land, de ruimtelijke orde van Nederland 1798-1848*, Amsterdam 1987.

**BESCHRIJVING VAN DE SERIES EN
ARCHIEFBESTANDELEN****AFFUITLOODS****1**

Tekening van een affuitloods voor 160 affuiten.
19e eeuw
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

1 blad

BAKKERIJEN

- 3** Tekening en beschrijving van een militaire bakkerij met bijbehorende magazijnen voor graan, meel enz. voor het Oostenrijkse leger.
1811 1 omslag
Ontbreekt
- 259** Tekening van een bomvrije bakkerij en levensmiddelenmagazijn te Ath (België).
19e eeuw 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

BARRIÈRES, POORTEN, ENZ.

- 193**   Ontwerptekeningen voor barrières op bruggen.
1770-1772   6 bladen
Ontbreekt
Afkomstig uit de nalatenschap van Van de Graaff, 1860.
- 223.1-223.9**   Tekeningen van modellen voor stadspoorten van de architect Gunkel.
18e eeuw   9 bladen
Afkomstig uit de nalatenschap van Van de Graaff, 1860.
- 223.1**   Bestanddeel 1
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 223.2**   Bestanddeel 2
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 223.3**   Bestanddeel 3
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 223.4**   Bestanddeel 4
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 223.5**   Bestanddeel 5
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 223.6**   Bestanddeel 6
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 223.7**   Bestanddeel 7
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 223.8**   Bestanddeel 8
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 223.9**   Bestanddeel 9
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 2**   Tekening van een barrière, vervaardigd tijdens het Franse bestuur.
ca. 1810-1812   1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 249**   Ontwerptekening van een poortgebouw (Porte de Bertaimont) met woning te
Mons (Bergen in België).
1817   6 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap van gen. maj. Van de Polder, 1865.

BEDDEKOETSEN

- 115** Tekening van een éénpersoons linnen beddekoets, in gebruik bij het Nederlandse leger. Gedrukt bij het Archief van Oorlog, Topografisch Bureau.
1825 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 37** Tekening van kribbekastjes. Met kostenbegrotingen.
1848 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 178** Tekening van een ijzeren beddekoets in gebruik bij het Oostenrijkse leger.
1858 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Bijlage bij exh. van 26 juli 1858 nr. 81.
- 179** Tekening van britsen op schragen volgens Pruissische model.
1858 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Bijlage bij exh. van 26 juli 1858 nr. 81.
- 300-301** Tekeningen van bedkribben volgens Amerikaans model. Gedrukt.
1871 2 bladen, 1 katern
Bijlage bij exh. van 23 febr. 1873 nr. 80.
- 300** Tekening 1
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 301** Tekening 2
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

BESCHOEIING**281**

Tekening van een beschoeiing.

19e eeuw

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

Afkomstig uit de nalatenschap van gen. maj. Van de Polder, 1865.

z bladen

BLINDERINGEN VAN HOUT.

- 4A-4D**   Résumé des délibérations prises par le Comité des Fortifications concernant les blindages (séances des 6, 7, 8, 9 Ventôse an III), tekening en beschrijving van het blinderen van gebouwen. Gedrukt.
ca. 1794   1 omslag
Uitgave van het Depot-generaal van Oorlog te Parijs.
- 4A**   Blad 1.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 4B**   Blad 2.
- 4C**   Blad 3.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 4D**   Blad 4.
- 4D**   2e exemplaar, identiek aan 4D.
- 235**   Tekening van het te Nijmegen vervaardigde model van een geblindeerde batterij voor twee stukken geschut met beschrijving en begroting van kosten.
1833   1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig van Lt. Kol. Ing. Muschart.
- 6, 143**   Tekeningen en beschrijving van een geblindeerde batterij. In viervoud.
1847   1 blad, 1 omslag
Behoort bij exh. van 16 februari 1847 nr. 87.
- 6**   Bestanddeel 1
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 143**   Bestanddeel 2
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 5**   Tekeningen van de samenstelling van geblindeerde batterijen, o.a. te St. Omer (Frankrijk).
19e eeuw   5 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 138**   Tekening van een geblindeerde kanonbatterij tussen twee traversen, aan te leggen in het ravelijn in de Waalsdorpervlakte.
19e eeuw   1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap van Van Brienen van Ramerus, 1855.
- 266**   Tekening van een methode om kazernes te blinderen.
19e eeuw   1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap van gen. maj. Van de Polder.

BOREN

- 7** Tekening van een aardboor.
1816 1 katern
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met beschrijving.
- 8** Tekening van een aardboor voor de mijngalerijen en mijntakken, aangemaakt bij het 2de Bataillon Mineurs en Sappeurs in het jaar 1832 voor het approvisionnement der vesting Maastricht.
1837 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig van de eerstaanwezend ingenieur der Genie te Nijmegen, behoort bij exh. van 31 maart 1837 nr. 8, notificatie 5 april 1837 nr. 16. Met beschrijving.
- 9** Tekening van een mijnboor voor het boren van gaten voor het aanleggen van fougassen boven galerijen.
1840-1841 1 blad, 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met beschrijving.
- 225** Tekening van een mijnboor, uitgedacht door en in gebruik bij het Nederlandse Korps Mineurs.
ca. 1840 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

BOUWORDEN

208	Tekeningen van de vijf bouworden, door architect Gunkel. 1771 Ontbreekt	9 bladen
209	Tekeningen van de vijf bouworden. 1782 Ontbreekt	4 bladen

BRUGGEN

- 200** Tekeningen van een basculebrug te Brussel.
1770 2 bladen
Ontbreekt
- 11** Tekeningen van een kleine en grote loopbrug, in gebruik bij het Oostenrijkse Pionierskorps, met een desbetreffend rapport aan de Erfprins van Oranje.
1794 2 bladen, 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 156** Plan d'un pont-levis pour être exécuté dans les places de la direction de Maestricht.
18e eeuw 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 12** Tekening van een stortbrug.
1822 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 289** Tekeningen van Recherche du pont mobile le plus convenable à établir sur un fossé de plan forte entre la courtine et la tenaille.
1823 2 bladen, 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 298** Tekeningen van Ponton inventé pour les pionniers à cheval.
1824 8 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig van kap. ing. Van Hooff, 1869. Met beschrijving.
- 252** Tekening en beschrijving van een verplaatsbare hydrostatische weegbrug met het daarbij behorende voertuig. In het Frans.
1826 1 blad, 1 katern
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Niet raadpleegbaar
- 14** Tekening en beschrijving van een noodbrug van rond dennehout voor veldgeschut.
1832 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig van de wed. van de lt. kol. Nolthenius de Man, 1843.
- 15** Tekening van een rolbrug.
1834 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met beschrijving.
Niet raadpleegbaar
- 188** Tekening van een rolbrug, ontworpen door Paul van Vlissingen en Dudok van Heel te Amsterdam, gemaakt op hofstede Berghuis bij Naarden.
1835 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap van lt. kol. ing. Eekhout, 1859.
- 151** Memorie getiteld: Note sur ine nouvelle manoeuvre pour pont-levis à bascule en

dessous, door cap. du Genie Belge J.G.J. Demarteau. Gedrukt. Met aangeplakte notitie van kap. ing. M. de Bruijn van 27 febr. 1856 over soortgelijke bruggen in Nederland uit 1820-1848.

1853

1 katern

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

Behoort bij exh. van 12 okt. 1855 nr. 64.

190

Tekeningen uit Het Nederlandse Artillerie- en Pontonwezen. Uitgave van de Koninklijke Militaire Academie te Breda.

1860

6 bladen

Ontbreekt

302

Tekeningen van de wijze waarop de spanningen van de vaste spoorwegbrug te Moerdijk op de pijlers zijn gebracht.

1873

1 katern

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

Ontvangen van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, bij exh. van 16 januari 1873 nr. 60. Met beschrijving.

318.1-318.9

Tekeningen van militaire objecten. Litho's van het Topografisch Bureau / Topografisch Inrichting en uit de Militaire Spectator.

1892

24 bladen

(Veld)affuiten; kazematten; (geschut)pontons; kanonnen; compagniekarren; schraagwagens en mortierstoelen; (scheepmakers)gereedschap. Afkomstig uit het archief Inspectie der Genie, Technisch Bureau.

318.1

Bestanddeel 1

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

318.2

Bestanddeel 2

318.3

Bestanddeel 3

318.4

Bestanddeel 4

318.5

Bestanddeel 5

318.6

Bestanddeel 6

318.7

Bestanddeel 7

318.8

Bestanddeel 8

318.9

Bestanddeel 9

318.10

Bestanddeel 10

318.11

Bestanddeel 11

318.12

Bestanddeel 12

318.13

Bestanddeel 13

318.14

Bestanddeel 14

318.15

Bestanddeel 15

318.16

Bestanddeel 16

318.17

Bestanddeel 17

318.18

Bestanddeel 18

318.19

Bestanddeel 19

318.20

Bestanddeel 20

318.21

Bestanddeel 21

318.22

Bestanddeel 22

318.23

Bestanddeel 23

318.24

Bestanddeel 24

189

Detailtekening van het benodigde voor een schraagbrug volgens Birago.

- 19e eeuw 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 198** Tekening van een houten brug te Weilburg over de rivier de Lahn. 1 blad
19e eeuw
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 232** Tekening van rol- en om eene horizontale as draaiende bruggen, uitmakende gedeeltens van slapende bruggen, welke men bij eene communicatie door natte grachten overdammen tot vrijwaring van vernieling onder wulven heeft ondergebracht. 1 blad
19e eeuw
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap Mekern 1864.
- 251** Tekeningen van en gietijzeren brug, tussen de beide bassins te Antwerpen. 5 bladen
19e eeuw
Ontbreekt
Afkomstig uit de nalatenschap van gen. maj. Van der Polder, 1865.
- 253** Tekening Projet de reconstruction de la culée droite du pont de bateaux sur le Rhin pour le passage de Mayence à Cassel, et de l'établissement d'une palée enteé en avant de la dite culée. 1 blad
19e eeuw
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 254.1-254.3** Tekening projet d'un pont sur le Rhin, entre Mayence et Cassel. 3 bladen
19e eeuw
1. Elevation de l'arche en charpente sur piles en maçonnerie; 2. Plan de l'arche en charpente; 3. Coupe en travers et formes de l'arche en charpente.
- 254.1** Bestanddeel 1
Ontbreekt
- 254.2** Bestanddeel 2
Ontbreekt
- 254.3** Bestanddeel 3
Ontbreekt
- 255** Ontwerptekening van een poort met een draaibrug. 1 blad
19e eeuw
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 256** Detailtekeningen van een draaibrug. 4 bladen
19e eeuw
Ontbreekt
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 257A-257B** Detailtekeningen van een dubbele ophaalbrug te Embden, met het wipgebint van een brug. 2 bladen
19e eeuw
- 257A** Blad 1.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 257B** Blad 2.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 258** Detailtekening van een noodbrug.

19e eeuw

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

1 blad

299

Detailtekeningen behorend bij de voorschriften voor het ontwerpen en samenstellen van de kleine plaatijzeren bruggen in de Staatsspoorwegen.

19e eeuw

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

Afkomstig van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Bijlage bij exh. van 15 februari 1872 nr. 64.

1 omslag

BUSKRUITMAGAZIJNEN

- 16** Tekening van een bomvrij buskruitmagazijn te Metz.
1748 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 241** Tekeningen van buskruitmagazijnen en buskruitkelders.
1816-1840 4 bladen
Ontbreekt
Afkomstig uit de nagelaten papieren van lt. gen. Seelig, 1845.
- 17** Tekening van een buskruitmagazijn met een wachtkamer,
magazijnmeesterswoning, in Oostenrijk.
1823 2 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Ontvangen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij exh. van 5 juni 1846 nr. 13.
- 169** Tekeningen van bomvrije en niet-bomvrije buskruitmagazijnen, met spouwmuren
of met zink of koper bekleed van binnen tot wering van het vocht.
1829 2 bladen
Ontbreekt
- 18** Tekening van een buskruitmagazijn in Oostenrijk ingericht om te worden gebruikt
als wachthuis.
1830 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig van lt. kol. Van Panhuijs 1846. Met beschrijving.
- 248** Tekeningen van buskruitmagazijnen.
1839 5 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 181** Tekening van een Normal Plan zur Erbauung eines Friedens Pulvermagazins für
Labor Munition, in welchem auch 2000 Centner Pulver in Fässern untergebracht
werden können.
1858 1 blad, 1 katern
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Ontvangen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij exh. 12 juni 1858 nr. 20 en 17 juni 1858 nr.
280 Kab. Met beschrijving.
- 182** Tekening Entwurf eines Pulvermagazins aus Fachwänden für 800 centner,
Oostenrijks model.
1858 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Ontvangen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij exh. van 14 juli 1858 nr. 355 Kab.
- 119-120** Tekeningen van een buskruitmagazijn voor de berging van 50.000 pond. Gedrukt.
Uitgave van het archief van Oorlog en Topografisch Bureau.
19e eeuw 5 bladen
- 119** Bestanddeel 1
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 120** Bestanddeel 2
Ontbreekt

DRIJFBOMEN**213**

Tekening van drijfbomen tot sluiting van een rivier.

1778

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap van Van de Graaf, 1860.

1 blad

FRIESE RUITERS**100**

Tekeningen van een ijzeren Friese ruiter, in gebruik bij het Engelse leger.

1848

1 omslag

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

Ontvangen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij exh. 1 december 1848 nr. 44. Met beschrijving.

GESCHUTSTELLING

- 19** Tekening van een ijzeren geschutstelling op gemetselde voet. Gedrukt door 's Rijks Geschutgieterij te Luik.
1824 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met afschrift van begeleidende brief van de kol. dir. van de 3e Fortificatiedirectie aan de E.A.I.'s te Gent, Dendermonde, Vlissingen en Breskens.
- 160** Ontwerptekeningen van een geschutstelling op de grote plaats voor de Constructiewinkel te Delft.
1829 3 bladen
Ontbreekt
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

GEWEERREKKEN (RAKKEN)

- 201**   Ontwerptekening voor geweerrekken in het magazijn te Gorinchem.
1772   1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 22**   Tekeningen van montour- en geweerrekken.
1846   4 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 20**   Tekening van de wijze waarop de geweren en andere wapenstukken en
uitrustingsstukken in de rustkamers moeten worden geplaatst.
1 portefeuille
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 21**   Tekening van een geweerrek voor 150 geweren.
1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 118**   Tekening en beschrijving van een geweerrek voor 102 geweren.
1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 202**   Tekening van geweerrekken, gemaakt in 't arsenaal te Sluis in Zeeuws-Vlaanderen.
1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

HOSPITALEN

- 279**   Ontwerptekening van een bomvrij hospitaal te Ath (België).
1814-1830   4 bladen
Ontbreekt
Afkomstig uit de nalatenschap gen. maj. Van de Polder, 1845.
- 23**   Tekening van een hospitaal voor de cavalerie voor 20 à 24 zieken in gebruik bij het
Oostenrijkse leger.
1827   1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Ontvangen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij exh. van 5 juni 1846 no. 13.
- 25**   Tekening van een hospitaal voor een regiment cavalerie voor 60 à 80 zieken in
gebruik bij het Oostenrijkse leger.
1827   3 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Ontvangen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij exh. van 5 juni 1846 no. 13.
- 26**   Tekeningen van een bataljonshospitaal voor 50 à 60 zieken in gebruik bij het
Oostenrijkse leger.
1827   2 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 27**   Tekening van een hospitaal voor een divisie infanterie voor 20 à 40 zieken in
gebruik bij het Oostenrijkse leger.
1827   2 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 287**   Ontwerp voor een hospitaal voor 356 zieken.
1852   4 bladen
Ontbreekt
Ingezonden bij exh. van 14 mei 1852 nr. 62.

KAMPEN

- 162** Tekening van een Plan hoe een regiment te voet van twaelf compagnien sterck campeert.
1741 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 163** Plattegrond van een kampement infanterie van 12 compagniën.
1743 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 152** Tekening van een Belgisch barakkenkamp.
1854 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met beschrijving.

KAPLUIFELS

- 28** Tekeningen van een kapluifel.
1809, 1832
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen. 2 bladen
- 236** Tekening van een hangkap te Brussel, gebouwd in 1849.
ca. 1850
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen. 1 omslag

KAZERNES, HOUTEN HUTTEN EN BARAKKEN

- 176A-176B** Ontwerptekening Concept-plan van een blok barakken tot logering van een bataillon ordinaris infanterie van vijf compagniën, volgens het nieuwe plan van Zijne Doorl. Hoogheid.
1791 2 bladen
176A Blad 1.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
176B Blad 2.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 30** Tekening van een kazerne voor een regiment infanterie naar de formatie van 1807 en volgens het reglement op de kazertering van 11 juli 1807.
ca. 1807 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 274A-274O** Tekeningen van een kazerne voor de stad Mons (Bergen, België), met kostenbegroting.
1814-1830 14 bladen, 4 katernen
Afkomstig uit de nalatenschap van gen. maj. Van der Polder, 1865. Met beschrijving.
274A Blad 1.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
274B Blad 2.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
274C Blad 3.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
274D Blad 4.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
274E Blad 5.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
274F Blad 6.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
274G Blad 7.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
274H Blad 8.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
274I Blad 9.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
274J Blad 10.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
274K Blad 11
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
274L Blad 12.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
274M Blad 13.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
274N Blad 14.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
274O Blad 15.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 276** Tekening van een bomvrije kazerne te Mons (Bergen, België).
1817 3 bladen

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap Van de Polder, 1865.

- 305** Tekening Plan d'attaque op het Front Moderne, Maastricht 31 januari 1839.
ca. 1839 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 29** Tekeningen, aanduidende samenstellingen van plafonds en vloeren voor kamers
van infanteriekazernen in Oostenrijk.
1846 3 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Ontvangen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij exh. van 5 juni 1846 nr. 13.
- 244** Modeltekeningen van artilleriegebouwen. Uitgave van de Koninklijke Militaire
Academie te Breda. Litho. Met kopie.
1853 3 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de inboedel van lt. gen. Seelig.
- 180** Tekeningen van een Pruisisch model van houten hutten tot huisvesting van 200 en
100 man, gedurende den zomer en winter.
1858 2 bladen
Ontbreekt
Afkomstig van E.A.I. te Maastricht exh. van 26 juli 1858 nr. 81.
- 300** Tekeningen van Amerikaanse officiers- en soldatenwoningen. Gedrukt. Uitgave van
het U.S. War Departement.
1872 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Bijlage bij exh. van 13 febr. 1873 nr. 80.
- 303** Tekeningen van barakken of verplaatsbare houten gebouwen (art. 7, 12 der Wet op
de besmettelijke ziekten). Met opgave van prijzen voor barakken van verschillende
afmetingen, door de firma B. Dykerman.
1874 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
De tekeningen ontbreken.
- 275** Ontwerptekeningen voor een infanteriekazerne.
19e eeuw 9 bladen
Ontbreekt
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap Van de Polder, 1865.
- 31** Tekeningen van een bomvrije kazerne voor 3 compagniën.
3 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 243** Opstandtekeningen van the Royal Artillery Barracks en the Royal Military Academy
te Woolwich. Gedrukt.
2 bladen
Ontbreekt
Afkomstig uit de inboedel van lt. gen. Seelig.

KERKBANKEN**196**

Tekening van een kerkbank.

19e eeuw

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap van Van de Graaff, 1860.

1 blad

KOGELGLOEIOVENS

- 58** Tekening van een kogelgloeioven met de daarbij behorende voorwerpen.
1737 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 166** Tekening van een gemetselde oven om kogels gloeiend te maken volgens de
constructie van kol. Gilquin.
1793 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 244** Tekeningen van een vervoerbare ijzeren revertreer-kogelgloeioven en een
kogeltang met klauw voor de gloeioven van Addisson.
1853 2 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Ingezonden met exh. van 4 maart 1853 nr. 59 en van 2 april 1853 nr. 86.
- 59** Tekeningen van een kogelgloeioven.
Ontbreekt 2 bladen
- 60** Tekening van een baksteenoven zoals die in de omtrek van Gulik wordt gebouwd.
1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

KOOKINRICHTINGEN

- 33** Tekeningen van een kazerne-keukeninrichting, in gebruik bij het Engelse leger.
1841 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Ontvangen van het Ministerie Buitenlandse Zaken exh. van 2 maart 1847 nr. 71. Met beschrijving.
- 34** Tekeningen van verschillende kookinrichtingen, in gebruik aan boord van schepen van de Britse marine.
1847 3 bladen
Ontbreekt
Ontvangen van het Ministerie Buitenlandse Zaken exh. van 2 april 1847 nr. 140. Met beschrijving.
- 36** Tekening van een draagbare keuken (ketel met fornuis) volgens Cantillon en Izouars. Met enige aan de Minister van Oorlog gezonden verslagen.
1849 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met beschrijving.
- 35** Tekeningen van kookketels en fornuizen in gebruik bij het Oostenrijkse leger.
2 bladen
Ontbreekt

KRANEN

- 159**   Ontwerptekening van een kraan en zijn fundering voor de Koninklijke
Constructiewinkel te Delft.
1830
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.   2 bladen
- 250**   Tekening van een kraan.
19e eeuw
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap gen. maj. Van de Polder, 1865.   1 blad

KRUITTONSTELLINGEN**280**

Tekening van een kruittonstelling.

1825

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

Met memorie van de maj. E.A.Ing. Van de Polder van 2 dec. 1825.

1 blad, 1 omslag

LABORATORIA

- 260** Tekening van een bomvrij laboratorium in de vesting Ath (België).
1814-1830
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen. 1 blad
- 170A-170B** Tekeningen van een laboratorium.
19e eeuw
Afkomstig van lt. kol. ing. Van Muschart 1857. 2 bladen
- 170A** Tekening 1.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 170B** Tekening 2.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

MAGAZIJNEN (ARSENALEN)**137**

Tekening Batiments modèles servant d'Ateliers et de Magasins d'Artillerie en France.

1835

1 blad

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

Met aantekening: Delft, 1e 20 juillet 1835, le capitaine du Genie J.A. van Brienen. Met beschrijving.

MATEN, GEWICHTEN, MUNTEN, ENZ.

- 38** Tafel Tableau des anciennes mesures et monnaies, indiquant leurs rapports avec les nouvelles mesures et monnaies adoptés par la République Française.
ca. 1793-1799 1 blad
Ontbreekt
- 39** Tafel Tableau des nouvelles mesures et monnaies de la République Française contenant le système méthodique de leur nomenclature, de leurs rapports entr'elles et avec les anciennes. Met kopieën.
ca. 1793-1799 1 portefeuille
Ontbreekt
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Portefeuille bevat inv. nr. 38 en 39.
- 40.1-40.3** Tafel Tableau de la serie générale des Echelles métriques, indiquant leur application au service du Genie militaire adopté par le comité des fortifications dans sa séance du 13 Nivose An XI.
1802-1803 3 bladen
- 40.1** Bestanddeel 1
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 40.2** Bestanddeel 2
- 40.3** Bestanddeel 3
- 41** Comparateur universel des Echelles géographiques avec description, en deux planches, door Bonne, Colonel Ingénieur Géographe.
1808 2 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 113** Herleidingstafel van oude maten en gewichten tot Nederlandsche ellen, ponden en kannen, met instructie voor het gebruik, vastgesteld door de Commissaris-Generaal van Oorlog.
1809 1 katern
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Behoort bij de resolutie van de Commissaris-Generaal van Oorlog van 13 dec. 1809.
- 42A-42G** Instructie voor het gebruik van 12-delige tekenschalen. Met kopieën.
1815 5 bladen
- 42A** Blad 1.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 42B** Blad 2.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 42C** Blad 3.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 42D** Blad 4.
- 42E** Blad 5.
- 42F** Blad 6.
- 42G** Blad 7.
- 43.1-43.6** Tiendelige tekenschalen instructie voor de invoering van de tekenschalen volgens het metrieke stelsel, aangenomen ten gebuike voor de wapens der Artillerie en Genie en andere militaire diensten, in alle tekeningen en plans van Vestingen en

---

Vestingwerken, militaire Topografie en Geografie, met de beschrijving voor het gebruik ervan. Met kopieën.

1815

7 bladen

43.1

Bestanddeel 1

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

43.2

Bestanddeel 2

43.3

Bestanddeel 3

43.4

Bestanddeel 4

43.5

Bestanddeel 5

43.6

Bestanddeel 6

MERKTEKENS**45**

Tekening van een merkteken ter afscheiding van 's-Lands gronden bij den Dienst der Fortificatiën, volgens aanschrijving van de Inspecteur-Generaal van 29 febr. 1824 nr. 146.

1824

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

1 blad

MEUBELEN**149**

Ontwerptekening voor Belgische kazernemeubelen.

1855

1 omslag

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

Afkomstig van kap. ing. Van Limburg Stirum. Behoort bij exh. van 12 oktober 1855 nr. 64.

MOLENS

- 148**   Ontwerptekeningen tot verbetering van de vijzelmolens om met hoog- en laagwater te kunnen opmalen.
1800   2 bladen
Ontbreekt
- 139**   Tekeningen van een buiskruitmolen.
1818   3 bladen
Ontbreekt
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap Van Brienen van Ramerus, 1855.
- 47**   Tekeningen van handkorenmolens in het Magazijn van Oorlog te Delfzijl. Kopieën.
In duplo.
1822   4 bladen
Ontbreekt
- 48-51**   Tekeningen van hand-(koren)molens in de Magazijnen van Oorlog te Breda, Grave, Bergen op Zoom en 's-Hertogenbosch.
1832   5 bladen
Behoort bij exh. van 14 mei 1845 nr. 74.
- 48**   Bestanddeel 1
Ontbreekt
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 49**   Bestanddeel 2
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 50**   Bestanddeel 3
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 51**   Bestanddeel 4
Ontbreekt
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 46**   Tekening van een molen tot bereiding van mortel, bij de bouw der werken te Rastadt gebruikt.
1846   1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig van lt. kol. van de gen. staf Van Panhuijs. Behoort bij exh. van 18 december 1846 nr. 62.
- 150**   Tekening en beschrijving van een ontwerp van een machine à confectionner le mortier.
1854   1 katern
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig van kap. ing. Van Limburg Stirum. Behoort bij exh. van 12 oktober 1855 nr. 64.
- 195**   Ontwerptekening van een buskruitmolen.
19e eeuw   1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap van Van de Graaff 1860.
- 197**   Tekening van een windmolen.
19e eeuw   1 blad, 1 stuk
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap van Van der Graaff 1860. Met notitie van benodigd materiaal.

-
- 239** Tekeningen van handkorenmolens, waarvan één op een legerwagen geplaatst, die tijdens het rijden maalt.
19e eeuw 4 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap van lt. gen. Seelig 1865.
- 246** Tekening van een vijzelwatermolen.
19e eeuw 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap van gen. maj. Van de Polder 1865.
- 144** Schets van een kalkbuil- en cementmolen.
1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

OBSERVATORIUM**62**

Ontwerptekening van een observatorium te Leiden naar ontwerp van prof. Van Beek Calkoen.

1786

6 bladen

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

OVENS, FORNUIZEN

- 61** Tekening van een oven om kleren, dekens enz. van ongedierte te zuiveren bij militaire hospitalen in Oostenrijk.
1815 1 blad, 1 stuk
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Ontvangen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij exh. van 5 juni 1846. Met beschrijving.
- 52** Tekening van Notice sur les fours généralement en usage et particulièrement sur celui de l'invention du garde principal du Génie Lespinasse. Kopie.
1837 3 bladen, 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Ontvangen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij exh. 11 april 1850 nr. 67. Met beschrijving.
- 57** Tekeningen van de bij het Oostenrijkse leger in gebruik zijnde Glenkische veldbakovens met wielen van buigzaam ijzeren banden.
1839 4 bladen, 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Ontvangen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij exh. van 5 juni 1846 nr. 13. Met beschrijving.
- 55** Tekening voor de bouw van veldbakovens van leem, in Oostenrijk.
1840 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Ontvangen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij exh. van 5 juni 1846 nr. 15. Met instructie.
- 53** Tekening over een nieuw middel om de militaire bakkerijen met steenkolen te stoken.
1842 1 blad, 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met een brief van de Franse minister van Oorlog Ruhlères aan de Fagel, Nederlandse gezant aan het Franse hof, van 24 augustus 1849. Ontvangen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, bij exh. van 12 september 1849 nr. 60. Met nota.
- 54** Tekening van ovens en fornuizen in Engeland van architect John Hodson, te Carlisle.
1847 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Ontvangen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij exh. van 26 maart 1847 nr. 40.
- 154A-154B** Tekeningen van Fours économiques à circulation d'air chaud. Gedrukt te Brussel bij G. Stapleaux.
1855 2 katernen
Behoort bij exh. van 29 dec. 1855 nr. 42. Met beschrijving.
- 154A** Katern 1
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 154B** Katern 2
- 171** Tekening van een driedubbele geblindeerde bakoven, elk onderdeel voor 250 rantsoenen.
19e eeuw 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Aangekocht van de kol. ing. Muschart, 1857.
- 56** Tekening van geblindeerde veldbakovens, ieder voor 250 rantsoen.

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

1 blad

PAARDENTREKTUIGEN**174**

Tekeningen van modeltrektuigen in gebruik bij het Belgisch leger. Gedrukt.

1857

8 bladen

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

PALISSADEN

- 121A**   Ontwerptekeningen van het plaatsen van palissaden tegen een vaste gording bij wijze van hekwerk.
1838   2 bladen
Afkomstig uit de opgeheven vesting Breda.
- 297**   Tekening van een wijze van opstapeling en bedekking van 21.586 eiken palissaden, zoals dit voor Gorinchem is voorgesteld.
1851   1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 157**   Tekening van een vack op en neer vallende Palissaden van Gezaagd Hout, zoals in Maastricht in Augustus 1774 in model levens Groote is vervaardigt.
1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

PERSEN

- 121B** Tekening van de bij het archief der Genie van het Ministerie van Oorlog gebruikte stempelpers, vervaardigd door 's Rijks Stapel en Constructiewinkel te Delft.
ca. 1814-1840 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 125** Tekening van een vervoerbare steendrukpers volgens het systeem Kierdoff.
ca. 1814-1840 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

POMPEN

- 204** Tekeningen en plattegrond van de stoommachine met toebehoren, gebouwd voor boezembemaling volgens ontwerp van Steven Hoogendorp buiten de Oostpoort te Rotterdam in 1776.
1776 4 bladen
Ontbreekt
Afkomstig uit de nalatenschap van Van de Graaff 1860.
- 203** Schetstekeningen van 't vuurtuig van Blakey, tot het oppompen van water op last van Gecommitteerde Raden opgesteld en in werking gebracht in de Koekamp te 's-Hage door Blakey in het jaar 1777 of 1778.
1777-1778 2 bladen
Ontbreekt
Afkomstig uit de nalatenschap van Van de Graaff 1860.
- 64** Tekeningen van een nieuw systeem tot opvoering van water met dubbelwerkende perspomp en kleine deurkleppen, ingevolge het voorstel van de Ingenieur van de Waterstaat H.F. Fijnje. In duplo.
1845 1 deel
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Ontvangen van H.F. Fijnje bij exh. van 17 maart 1845 nr. 130. Met beschrijving.
- 65** Tekening van de dubbele perspomp volgens de samenstelling van de Ingenieur van de Waterstaat Fijnje, toegepast tot droogmaking van de Molenpolder van Dreumel, Wamel en Alphen.
1846 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met begeleidende brieven.

PREEKSTOEL**192**

Tekening van een preekstoel uit de vesting Breda.

1860

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

1 blad

RAMEN**141**

Tekening van een glasraam van gegoten ijzer.

1835

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap Van Brienen van Ramerus.

1 blad

SCHILDWACHTHUISJES (SCHILDERHUIZEN)**133**

Tekeningen van schilderhuizen, zich bevindende in onderscheidene garnizoensplaatsen van het Rijk, alsmede ontwerpen van schilderhuizen.

1833

49 bladen

Ontbreekt

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

Ingezonden door de directeuren van Fortificatiën, ingevolge aanschrijven van de Algemene Directie der Genie van 11 mei 1833 nr. 2.

SCHOORSTEEN**247**

Tekeningen en dwarsdoorsnede van een huisschoorsteen met schoorsteenmantel.

1821

1 omslag

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

Afkomstig uit de nalatenschap van gen. maj. Van de Polder 1865.

SLUIZEN

- 271** Detailtekeningen van sluisdeuren en sluizen, waarvan één voorstellende de sluis in het Mariënwersterdiep te Embden (Duitsland) door W. Blanken, Wasserbau-Inspector.
1804 6 bladen
Ontbreekt
Afkomstig uit de nalatenschap van gen. maj. Van de Polder 1865.
- 67** Tekening van een toldeursluis.
ca. 1826 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit het archief van inspecteur-generaal Krayenhoff.
- 147** Tekening van een waaiersluis met toldeuren, waarbij de sluizen met elke waterstand geopend en gesloten kunnen worden.
19e eeuw 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Aangekocht door de Genie in 1855.
- 270** Detailtekeningen van een waaiersluis.
19e eeuw 8 bladen
Ontbreekt
Afkomstig uit de nalatenschap van gen. maj. Van de Polder 1865.
- 272** Tekening van deservoir nr. 13 te Châtelet in de rivier de Sambre (België).
19e eeuw 1 blad, 1 stuk
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met beschrijvende brief aan Van de Polder. Afkomstig uit de nalatenschap van gen. maj. Van de Polder 1865.
- 282** Tekeningen van een schepradsluis.
19e eeuw 2 bladen, 1 stuk
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met beschrijving.
- 304** Tekening van een schuivende sluisdeur en rolwipbrug, uitgevonden door J. Swets, directeur Gemeentewerken te Kampen.
19e eeuw 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met beschrijving. Bijlage bij exh. van 22 febr. 1875 nr. 82.

STALLEN

- 68** Beschrijving van de inrichting van paardenstanden met een vloer van leem in paardenstallen van het Oostenrijkse leger. In het Duits.
1833 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Ontvangen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij exh. van 5 juni 1846 nr. 13.
- 69** Tekening van stallen voor de cavalerie, tevens in geval van nood te gebruiken voor het militair vervoerswezen in Oostenrijk.
ca. 1846 2 bladen, 1 katern
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met beschrijving.
- 292A1-292A2** Tekening van de inrichting van ijzeren stangtoestellen tot het vastzetten van paarden, zoals deze bestaan en voorgesteld worden te bouwen in verschillende cavaleriestallen in Nederlandse plaatsen.
1860-1870 2 bladen
- 292A1** Blad 1.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 292A2** Blad 2.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

STOELEN**224**

Tekening van een wachtstoel met beweegbare rugleuning.

19e eeuw

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

Afkomstig uit de nalatenschap Van Brienen van Ramerus 1855.

1 blad

TIMMERWERK

- 75** Detailtekeningen van houtverbindingen, kapconstructies, metselwerk en apparatenbouw, voor onderwijs aan de militaire scholen in Frankrijk. Gedrukt. 1781 1 deel
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Gestempeld: Dépôt-Général des Fortifications. Met 9 losse dubbele bladen.
- 267** Detailtekeningen van houtverbindingen en houten kapconstructies. 19e eeuw 2 bladen
Ontbreekt
Afkomstig uit de nalatenschap van gen. maj. Van de Polder, 1865.

TOPOGRAFISCH TEKENEN

- 114** Modellen voor de bij het Topografisch Bureau aan te nemen tekens en letters voor topografisch tekenen, vervaardigd bij het Topografisch Bureau van het Ministerie van Oorlog. Koperdruk en steendruk.
ca. 1818-1826 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 134** Modellen van topografisch tekenen voor de topografische kaart van Frankrijk, vastgesteld door de daartoe benoemde commissie in 1828.
1828-1854 5 bladen, 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 323** Modellen van topografisch tekenen, door kadetten getekend voor de examinatie door de studiecmissies van de infanterie- en fortificatie-afdelingen in 1829-1830.
ca. 1830 1 pak
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Aanwinst 1950.
- 324** Modeltekeningen van vestingwerken, door kadetten getekend voor de examinatie door de studiecmissies en de officieren belast met de instructie van de infanterie- en fortificatie-afdelingen, in 1824-1830.
ca. 1830 1 pak
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Aanwinst 1950.
- 145** Musterblätter zur Erlernung und Anwendung der Planschrift bei Beschreibung der militärischen Aufnahmen, door G. Wallner, ober-It., uitgave van weduwe A. Strauss te Wenen.
1838 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 72** Voorschriften voor topografisch tekenen bij het Beierse leger. Litho.
1845 2 katernen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 71** Voorbeelbladen van de standaard topografische aanduidingen, zoals in gebruik bij de Pruisische Generale Staf.
1850 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 129** Handleiding tot het onderwijs in het topografisch tekenen voor de kadetten van alle wapenen, met een atlas van 53 platen, door kap. ing. A.R. André de la Porte, Litho-uitgave.
1851 1 deel
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Uitgave voor rekening van de Koninklijke Militaire Academie te Breda.
- 123** Signaturen zum Plan-zeichnen mit Benutzung der neuesten Bestimmungen der königlichen Preussischen General Stabs zusammengestellt. Litho's. In duplo.
ca. 1851 2 bladen
Ontbreekt

-
- 124** Terrain-Zeichnungs Schule in Vorlegeblättern, nebst einer Anleitung zum aufnehmen nach dem Augenmasze, door hauptman F. von Darrich. Litho-uitgave bij Ebner & Seubert te Stuttgart.
1852 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met hiaten.
- 126** Das Aufnehmen des Terrains und dessen Darstellung durch Projection horizontaler Flächen zunächst für den Unterricht an Militär Bildungsanstalten zur Selbstbelehrung door A. von Schele.
1852 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 127** Die Theorie der Bergzeichnung in Verbindung mit Geognosie, door H. Bach, ing. topograph. Uitgegeven bij Schweitzerbartsch te Stuttgart.
1852 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 146** Theoretisch-praktische Schule des Situations-Zeichnens, mit besonderer Berücksichtigung der Terrain-darstellungen nach Modellen, uitgave van Ph. Neutze.
1854 1 deel
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 168** Voorschrift ter vervaardiging van kaarten, vastgesteld bij Koninklijk Besluit d.d. 21 juni 1856 nr. 73. Litho-uitgave van het Topografisch Bureau van het Ministerie van Oorlog.
1856 1 omslag
Ontbreekt
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 155** La Topographie enseignée par des plans-reliefs et des dessins, door L.I. Bardin.
1859 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 177** Elemens de Topographie / Gronden der Topographie, door C. van Lede. In duplo.
1860 2 bladen
Ontbreekt
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 70** Afbeelding van de aangenomen standaardkleuren voor de Franse topografische minuuttekeningen. Gravures.
19e eeuw 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit het Depôt-Generaal van Oorlog te Parijs.
- 74** Proeven, studies en modellen voor topografisch tekenen.
19e eeuw 1 portefeuille
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 131** Modellen van topografisch tekenen, behorende bij het 3e Boek der Topographie van den gen. maj. J.E. van Gorkum, directeur der Militaire Verkenningen.
19e eeuw 1 deel

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

- 135** Voorbeelden van topografisch tekenen voor opnemingen en verkenningen, in gebruik bij de Deense Generale Staf. Gravure. 4 bladen
19e eeuw
Ontbreekt
Ontvangen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij exh. van 1 juni 1854 nr. 57.
- 234** Tekeningen van voorbeelden van topografisch tekenen. Litho's. 6 bladen
19e eeuw
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 73** Grondbeginselen en voorbeelden voor militaire situatietekeningen in 12 voorbeelden. 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de bibliotheek van het Ministerie van Oorlog. De voorbeelden nrs. 2, 3, 5, 9, 10, 11 en 12 ontbreken.

UNIFORMEN

- 76** Tekeningen van monteringen van uniformen. Met kopieën. 24 bladen, 1 omslag
1803
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met uittreksel uit het reglement van de 1e Messidor van het jaar XI, betreffende de uniformen van de generaals en van de officieren enz.: Hoofdstuk IV Officieren der Genie en personeel van de fortificatiën. Oud Modelnummer 9.
- 116** Tekening van de borduursels voor de kleding van de officieren van gezondheid van het Nederlandse leger. Litho-uitgave van het Topografisch Bureau van het Archief van Oorlog. In 14-voud. 1 omslag
1831
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Behoort bij Koninklijk Besluit van 21 april 1831 nr. 75.
- 317** Afbeelding van de kragen voor de kleding van een fortificatie-opzichter der 1e, 2e en 3e klasse. Litho. 2 bladen
1849
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Behoort bij Koninklijk Besluit van 20 oktober 1849 nr. 12A.

VAANDELS EN STANDAARDEN**130**

Afbeelding van het gedenkteken, opgedragen aan de Koninklijke Academie voor de Zee- en Landmacht te Breda, ter gelegenheid van haar 25-jarig bestaan en aangeboden aan de minister van Oorlog door J.A. van der Burgh, namens de Commissie tot regeling der feesten te Breda op de 27-29 september 1853. Litho.
ca. 1853

1 blad

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

VAARTUIGEN

- 83** Tekeningen van gewapende platbodemvaartuigen, bestemd voor de verdediging van rivieren en inundaties. Met kopieën.
1784 15 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Behoort bij de Algemene Memorie inv. nr. Alg. 41. inventaris 4.OMM.
- 82** Tekening van platbodemschuiten, voor inundaties van vestingen in Oostenrijk.
Gravure.
19e eeuw 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 84** Tekening van een baggerpraam. 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

VENTILATOREN

- 101** Tekening van een ventilator met dubbele blaasgalgen.
1838 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Behoort bij exh. van 1 mei 1828 nr. 9 (Directie), notificatie 3 januari 1838 nr. 3 oud modelnummer 148. Met beschrijving.
- 227** Detailtekening van een ventilator.
1862 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Ontvangen van het Ministerie van Oorlog.
- 245** Tekeningen van een blaasgalg. In duplo.
19e eeuw 2 bladen
Ontbreekt
Afkomstig uit de nalatenschap van gen. maj. Van de Polder, 1845.

VERWARMINGSTOESTELLEN

- 78** Tekening van de samenstelling, het gebruik en de voordelen van kachels met inrichtingen voor luchtverversing voor ziekenkamers in hospitalen, voorgeschreven voor het Oostenrijkse leger. Gedrukt.
1828 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Ontvangen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij exh. 5 juni 1846. Met beschrijving.
- 79** Tekening van kachels voor de verwarming van kazernes, in gebruik bij het Oostenrijkse leger.
1828 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

VESTINGWERKEN, FORTEN, TORENS

- 218** Methode de fortifications, door ing. Bombelles.
17e eeuw 2 bladen
Ontbreekt
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 211** Constructietekeningen voor de royale zes-, zeven- en achthoeken volgens de
generaal Van Coehoorn.
1736-1756 1 portefeuille
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap van Van de Graaff 1860.
- 165** Ontwerptekening Project voor een exercitie voor de mineurs, bestaande in het
maeken van twee mijnen om deselfde grondt tweemaele te doen springen, enz.
1746 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met een geleidebrief aan de secretaris van de Raad van State Van der Hoop.
- 161** Tekening Pan eenes vierhoeks, deszelfs superficiëlen inhoud zoo groot als ordinaire
Dodecagon of twaalfhoek naar zijne bevestiginge van die eigenschap om de
belegeraars naar de hedendaagse geweldigste attaques langer als twaalf maanden
op te houden etc., etc.
1747 1 portefeuille
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Opgedragen aan de secretaris van de Raad van State Van der Hoop. Met beschrijving.
- 164** Tekening Plan en profil de sappes et mines pour l'attaques et défance d'une place,
lesquelles seroyent nécessaire de faire pour exercer les mineurs et sappeurs.
1747 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 95** Tekening van een gekazematteerd fort.
1752 2 bladen
Ontbreekt
- 85** Detailtekeningen van vestingwerken voor het onderwijs aan de militaire scholen in
Frankrijk. Gravures. Met kopieën.
1772-1779 10 bladen, 1 portefeuille
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met beschrijving.
- 92** Plattegrond van een dijkpost om de toegang over en langs dijken te beheersen,
volgens de denkbeelden van de Directeur-Generaal der Fortificatiën Dumoulin.
ca. 1780 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 93** Plattegrond van een gesloten dijkpost ter verdediging van dijkwegen.
1783 2 bladen
Ontbreekt
- 226** Tekening van een Plan de cinq embrasures demi-circulaires rêvetues en bois et
pouvant être appliqué à une batterie couverte, van verdedigingswerken aan de

-
- Kaap de Goede Hoop.
1791
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met beschrijving. 4 bladen, 1 katern
- 212** Ontwerptekeningen van dijkposten voor het afsluiten van toegangen over dijken.
1794 en z.d. 19 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met beschrijving.
- 87** Tekeningen van de beplantingen van de glacis voor de fronten van aanval voor het
militair onderwijs. Gravures. In duplo. 2 bladen
18e eeuw
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met beschrijving.
- 88** Tafel voor de afmetingen van muren van vestingwerken voor het militair onderwijs
in Frankrijk. Gedrukt. 4 bladen
18e eeuw
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 91** Tekening van een gebastionneerd en gekazematteerd vierhoekig fort.
ca. 1810-1812 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 97** Tekeningen en voorschrift van de modelredouten, door keizer Napoleon
aangenomen. Gegraveerd bij het Franse Depot-generaal van Fortificatiën.
1810-1813 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 98** Tekeningen en voorschriften voor model-verdedigingstorens nrs. 1, 2, 3, 4 en 5,
aangenomen door keizer Napoleon. Gravure. 1 omslag
ca. 1810-1813
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 94** Tekening van een dijkpost, gekazematteerd op een doorgaande beer, gedekt door
een aarden redoute met een flankerende galerij. 1 blad
1826-1840
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit het archief van inspecteur-generaal Kraijenhoff 1826-1840.
- 230** Tekening van methoden om dijken en wegen te versterken. In duplo. 2 bladen
1830
Ontbreekt
- 231** Tekeningen van een versterkte tienhoek met dammen tot communicatie door de
grachten. 2 bladen
1830
Ontbreekt
- 142** Ontwerptekening van een versterking van een punt op het eiland Java. 1 blad
1836-1837
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap van Van Brienen van Ramerus 1855.

-
- 136** Tekening van een batterij voor vier 24-ponders onder bomvrije tonrond overwelfde kazematten. Kopie.
1854 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig van de 2de Fortificatie-inspectie, exh. van 28 augustus 1854 nr. 70. Met beschrijving.
- 285** Tekeningen van modellen van smeedijzeren verdedigingswerken, vervaardigd door de Mill Wall Iron Works Ship-builders and Graving Docks Company te Londen.
1864-1866 1 blad, 1 omslag, 1 portefeuille
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met beschrijving, rapporten en prijslijsten.
- 269** Traverse d'une place d'armes rentrant du chemin couvert avec son défilé.
19e eeuw 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap van gen. maj. Van de Polder 1865.
- 210** Tekeningen van verschillende fortificatie-systemen: Van Coehoorn, Vauban, Blondel, Pagan, Lotsy, de Freijtag, Prof. Ypeij, Steenstra, enz.
19e eeuw 59 bladen, 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met memorie van lt. kol. Lotsy over fortificatie-principes. Afkomstig uit de nalatenschap van Van de Graaff 1860.
- 90** Tekening van een verdedigbaar wachthuis in de vorm van een zgn. Spaanse redoute.
1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 96** Tekeningen van een gemetseld bastion volgens het systeem gebruikt te Neuf Brissac.
2 bladen
Ontbreekt
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 122** Ontwerptekening van een verdedigingstoren voor honderdvijftig man.
1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

VUURMONDEN

- 238** Tekeningen van kanonnen en mortieren van verschillende zwaarte en afmetingen.
1766-1772 1 portefeuille
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de inboedel van lt. gen. Seelig 1845.
- 219** Tekeningen van een kanon van 24 pond en van het affuit.
18e eeuw 2 bladen
Ontbreekt
- 228** Fransche metalen mortier van 75 pond steen op het kasteel van Namen
afgenomen, geboort op 13 duim Rijnlands.
18e eeuw 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 237** Tekeningen van vuurmonden.
18e eeuw 1 portefeuille
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Kanonnen; mortieren; bommen en granaten van verschillende zwaarte en afmetingen met
onderdelen en accessoires. Afkomstig uit de inboedel van lt. gen. Seelig 1845.
- 172** Tekeningen van artilleriematerieel van het Nederlandse leger.
1820-1831 1 portefeuille
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 103** Tekeningen van een wal-affuit op kleine wielen met een daarop geplaatst ijzeren
kanon van 18 pond, voor gebruik in kazematten. Met kopie.
1846 3 bladen
Ontbreekt
Ontvangen bij exh. van 9 maart 1846 nr. 71.
- 102** Tekeningen van vuurmonden.
1869 6 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Een houwtser van 24 pond ijzer; korte metalen 12-ponder; een metalen houwtser van 16 pond
steen, 1793; houwtser van 16 pond ijzer; en een onbenoemd kanon op een affuit. Geschenk van kap.
W.F.G.L. van Hooff 1869.
- 205** Detailtekeningen van een metalen kanon voor 12 pons kogels, gegoten in Lands
Geschutgieterij te 's-Gravenhage door Jan Verbrugge in 1762.
4 bladen
Ontbreekt
Afkomstig uit de nalatenschap van Van de Graaff 1860.
- 206.1-206.8** Tekeningen van metalen onderdelen van vuurmonden. 8 bladen
- 206.1** 1: Metalen slang à 6 pond, gegoten door Thomas Both in 1676.
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 206.2** 2: Metalen slang à 12 pond, gegoten door Thomas Both in 1691.
Ontbreekt
- 206.3** 3: Metalen slang à 3 pond, gegoten door Willem Wegersvaart in
1580.
Ontbreekt

-
- 206.4** 4: Hollandse metalen houwitser, gegoten door Nieuwpoort te 's-Gravenhage in 1690.
Ontbreekt
- 206.5** 5: Metalen kamerstukken à 24, 12 en 3 pond, gegoten te 's-Gravenhage door Coenraad Wegersvaart in 1641. Hollands metalen kanon à 18 pond, gegoten te Hamburg in 1666.
Ontbreekt
- 206.6** 6: Metalen kamerstukken à 36 pond gegoten te Rotterdam door Oude Rogge, 1700.
Ontbreekt
- 206.7** 7: Metalen kamerstukken à 48 pond gegoten te Enkhuizen 1666.
Ontbreekt
- 206.8** 8: Metalen mortieren à 75 en 50 pond steen, gegoten te 's-Gravenhage door Oude Rogge in 1709. Afkomstig uit de nalatenschap van Van de Graaff 1860.
Ontbreekt
- 220** Tekening van een mortier op een beweegbare stoel. 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 221** Tekening van een kanon van 36 pond op zijn affuit en chassis. 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 222** Tekening van een affuit voor een ijzeren kanon à 8 pond. 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

WACHTHUIZEN

- 284-284C1** Tekeningen van wachthuizen, door kap. ing. Gey van Pittius ingezonden naar aanleiding van een prijsvraag in 1820. 5 bladen
 1820
 Houten wachthuis in een gedetacheerd werk; gemetseld wachthuis in een voornaam vestingwerk; gemetseld hoofdwachthuis.
284 Blad 1.
284A2 Blad 2.
284B Blad 3.
 Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
284C1 Blad 4.
 Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 288A1-288C3** Tekeningen van wachthuizen ingezonden naar aanleiding van een prijsvraag in 1820. Met kopieën. 12 bladen
 1820
 Gemerkt tot oefening.; Gemerkt met de spreuk: Omne tulit punctum, qui mixuit utile dulci.; Als merkteken een wingerdblاد.
288A1 Blad 1.
 Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
288A2 Blad 2.
288A3 Blad 3.
288B1 Blad 4.
 Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
288B2 Blad 5.
288B4 Blad 6.
288B5 Blad 7.
288C1 Blad 8.
 Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
288C2 Blad 9.
288C3 Blad 10.
- 262** Tekening van een houten wachthuis op stenen voet voor zestien manschappen. 1 blad
 19e eeuw
 Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
 Afkomstig uit de nalatenschap van gen. maj. Van de Polder 1865.
- 263** Ontwerptekening van een gemetseld hoofdwachthuis, op een markt of een voornaam plein. 1 blad
 19e eeuw
 Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
 Afkomstig uit de nalatenschap van gen. maj. Van de Polder 1865.
- 264** Ontwerptekening van een gemetseld wachthuis, aan een poort, ingericht voor 24 manschappen. 1 blad
 19e eeuw
 Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
 Afkomstig uit de nalatenschap van gen. maj. Van de Polder 1865.
- 265** Tekening van een wachthuis. 1 blad
 19e eeuw
 Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

Afkomstig uit de nalatenschap van gen. maj. Van de Polder 1865.

WAGENS

- 217** Tekening van een houten veldwagen voor beweeg- en vervoerbare Friese ruiters.
ca. 1690-1700 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met beschrijving.
- 104** Tekening van een broodwagen, vervaardigd in de artillerie constructiewinkels te Antwerpen.
1818 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Behoort bij schrijven van de secretaris van staat voor de zaken van Oorlog, d.d. 10 maart 1818 nr. 10, 2de afd., 2de bureau.
- 217A** Tekening van een stationswagen van de veldtelegraaf.
1877 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Behoort bij brief van 8 februari 1877 nr. 125.
- 105** Tekeningen van bagagewagen nr. 1 en nr. 2, vervaardigd op last van de Commissie tot het ontwerpen van een reglement op de velddienst.
2 bladen
Ontbreekt

WAPENS (DRAAGBARE)

- 117, 173** Tekeningen van draagbare wapens bij het Nederlandse leger. Met kopieën.
1823, 1826 5 bladen, 1 portefeuille
- 173** Tekening 1
Ontbreekt
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 117** Tekening 2
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 216** Tekeningen van het infanteriegeweer, de karabijn, de pistolen en de sabels van het Nederlandse leger. Gravures.
1826 3 bladen
Ontbreekt
- 214** Tekeningen van een eredegeen, toegekend aan de lt. gen. Bernhard; hertog van Saxen-Weimar en van het wapen van de hertog.
1832 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Behorend bij het K.B. van 12 april 1832 nr. 18. Ontvangen van de secretaris-generaal van het Ministerie van Oorlog Van Rappard 1860.

WASKAMER**106**

Tekening van de inrichting van militaire waskamers in gebruik bij het Engelse leger.

Litho.

1845

1 blad

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

Ontvangen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij exh. van 2 maart 1847 nr. 71. Met beschrijving.

WERKTUIGEN EN GEREEDSCHAPPEN

- 194** Tekening van een werktuig om palen onder water te zagen.
1745 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap van de Graaff, 1860.
- 207** Tekeningen van werktuigen en gereedschappen.
18e eeuw 4 bladen
Ontbreekt
Een kaapstand; aardwind (dommekracht); druiven (kogelhouders); Malle Janswagen; kogelbak, kogelgloeitang en kogellepel; draagberrie; blikken dozen; Friese ruiter; triquebal (disselboom) kanongloeirooster.
- 110** Tekening van een werktuig om onder water palen uit te trekken, uitgevonden door kap. ing. Vaillant.
1826 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 112** Tekening van gereedschappen voor het verwerken van zinkplaten.
1829 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Aangekocht van de weduwe Zeegelaar 1841. Met beschrijving.
- 175** Tekeningen van voorwerpen vermeld bij het tarief voor de werken en leveringen voor de dienst der genie.
1834 6 bladen
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Kazernemeubelen; lantaarns; lampen; zodenplakken, zodenlichter; urinetonnen; kruiwagens; lantaarnpalen; draagberries; handspaken; schildwachthuisjes. Afkomstig van de 2de Fortificatie-inspectie. Behoort Ad exh. 17 nov. 1857 nr. 46.
- 240** Tekeningen van de werktuigen nodig tot het maken van patronen en kardoezen.
ca. 1840 1 omslag
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap van lt. gen. Seelig.
- 294** Tekening van een kruiwagen, schop en spade.
1848 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 229** Tekening van een Engelse heistelling, voor het inslaan van enige palen van de fundering van een bomvrij gebouw in het fort Erfprins te Den Helder.
1862 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 244** Tekeningen van een Davylamp, een rolwagen en een sappevork.
19e eeuw 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig van gen. maj. Van de Polder 1865.
- 293** Tekeningen van schoppen, pikhouwelen, hamers, boren en troffels.
19e eeuw 2 bladen
Ontbreekt

Afkomstig uit de opgegeven 1e inspectie van Fortificatiën.

- 107**   Tekening van een heiwerktuig. 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 108**   Tekening van een heiwerktuig. 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met beschrijving.
- 109**   Tekening van een werktuig om onder water palen uit te trekken. 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Met beschrijving.
- 111**   Tekening van een werktuig om onder water pinnen te maken aan palen. 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

WULVEN**268**

Profielen van verschillende formelen voor grote en kleine wulven (steunen om gewelfbogen te maken).

19e eeuw

1 blad

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Afkomstig uit de nalatenschap van Van de Polder 1865.

ZUIVERINGSTOESTELLEN**153**

Tekeningen en memorie van een Appareil destiné à la désinfection des effets militaires.

1854

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

Afkomstig van kap. ing. M. van Limburg Stirum.

1 omslag

**OVERIGE TEKENINGEN VAN MODELLEN AFKOMSTIG UIT DE GENIEBESTANDEN
OBZ EN OBGK**

- 325** Tekening van een opbergafdakje voor laadgereedschap.
18e eeuw 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 326** Tekening van een sluisdeur met een klinket.
18e eeuw 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 331** Tekeningen van buskruitmagazijnen.
ca. 1810 3 bladen
Ontbreekt
- 338** Ontwerptekening van een ophaalbrug, tevens barrière, met een bedekte
communicatie, in het fort St. Andries.
1814 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 334** Tekening van een ijzeren geschutstelling. Gedrukt. Uit de Militaire Spectator, 2e
druk, plaat I.
1815-1830 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 344** Tekening van het borduursel voor de kleding van de officieren der Genie. Litho.
1822 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
Ondertekend door Krayenhoff.
- 343** Tekening van een disselboom (triquebal). Gedrukt.
1827 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 327** Tekening van een houten bomvrij buskruitmagazijn te Veere.
1833 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 333** Tekening van een brug over een vestingsgracht en plattegrond van een
vestingwerk. Gedrukt.
19e eeuw 1 blad
Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.
- 341** Tekeningen van (hoofd-) wachthuizen. Gedrukt.
19e eeuw 3 bladen
Ontbreekt
- 345** Examentekeningen van H.W. Schukking als kadet van de Genie aan de Koninklijke
Militaire Academie van (details van) gebouwen, bruggen, sluizen en schutting.
ca. 1903-1905 19 bladen
Ontbreekt
- 328** Tekeningen van waterreservoirs.

	Ontbreekt	2 bladen
329	Tekeningen van meubilair.	3 bladen
	Ontbreekt	
330	Tekeningen van gereedschappen.	4 bladen
	Ontbreekt Kruiwagens; urineton en -emmer; slegge en grondboor(?); draagbaar, draagton; koevoet; zodenlichter, schop.	
332	Tekening van een schuilplaats.	1 blad
	Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.	
335	Tekening van een barrièrehek.	1 blad
	Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.	
336	Ontwerptekening van twee sluisdeuren.	1 blad
	Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.	
337	Tekening van een Russische mijnboor (calque).	1 blad
	Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.	
339	Tekeningen van een ketel voor het smelten van lood en van een fornuis van een laboreerketel.	2 bladen
	Ontbreekt	
340	Tekeningen van een ophaalbrug volgens Dubois en van een ophaalbrug in de redoutes Zwijndrecht en Kalloo.	2 bladen
	Ontbreekt	
342	Tekening van een houten wachthuis.	1 blad
	Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen. Aanvulling OMD-tekeningen niet verfilmd.	
1345	Studie-tekeningen door W. H. Schukking vervaardigd tijdens de officiersopleiding aan de KMA Breda. 20e eeuw	1 omslag
	Ontbreekt Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen. -Pantserfort, 2 bladen. -Plaatijzeren Spoorweg-brugje, 1 blad. -Positie schans, 1 blad. -Schutsluis (bovensluishoofd), 1 blad. -Bomvrij gebouw open en onder de wal, 1 blad. -Houten brug, 1 blad. -Stroompijler-ontwerp, 1 blad.	

- Ontwerp buitendeur, 1 blad.
- Mansard Kap, 1 blad.
- Binnendeur-ontwerp, 1 blad.
- Scheve steektrap, 1 blad.
- Ontwerp-Schuifraam, 3 bladen.
- Schets-woning, 1 blad.
- Gevel-ontwerp, 1 blad.
- Ontwerp-schutting, 2 bladen.

1346**Tekeningen, van drie verschillende buskruit-depots.****18e eeuw**

Ontbreekt

Dit inventarisnummer is alleen als kopie te raadplegen.

3 bladen

BIJLAGEN

VOORSCHRIFT OP HET VERVAARDIGEN VAN TEKENINGEN VOOR DE DIENST DER GENIE.

Behoort bij beschikking ministerie van Oorlog van 3-10-1892 Ve Afdeling nr 129 (ARA 2.13.01 Verbalen van min. v. Oorlog, inv. nr. 3967; Recueil Militair 1892, 620-624).

1. Papier, linnen enz.

- Voor tekeningen moet goed papier worden gebezigd, dat bij vouwen niet breekt.
- Voor revisietekeningen (§ 46 der Algemene Voorwaarden) moet op linnen of katoen geplakt papier worden genomen. Voor schetsen bij berichten mag geen calqueerpapier worden gebruikt, doch calqueerlinnen dat aan eene zijde dof is en op die zijde betekend en c.q. op de gladde kant gekleurd wordt. Ook lichtdrukken kunnen hiervoor gebezigd worden; bij voorkeur met donkere lijnen op lichten grond.

2. Afmetingen van het papier der tekeningen.

- Tekeningen mogen in de regel niet groter zijn dan 0,7 bij 1 M.

3. Lijsten om tekeningen.

- Alleen tekeningen van blijvende waarde behoeven van een lijst te worden voorzien, op minstens 2 cm van de rand getrokken.

4. Opschriften.

- In de linker bovenhoek van elke tekening, zullen onder elkander worden gesteld:

Genie

- ... Commandement
- ... (standplaats)
- ... (jaartal)

ofwel Korps Genietroepen

- ... (jaartal)

benevens een aanduiding van het ingezonden stuk, waartoe de tekening of schets behoort.

5. Nummering der bladen.

- Wanneer de tekening uit een enkel blad bestaat, dan wordt in de rechter bovenhoek gesteld: enig blad.
- Bestaat de tekening uit meerdere bladen, dan wordt in de rechter bovenhoek gesteld: In ...bladen, ...e blad.

6. Nummering der figuren.

- Indien enige tekening verschillende figuren bevat, zullen die doorlopend worden genummerd, zodanig dat de situatieplannen, plattegronden en algemene voorstellingen daarbij de laagste, doorsneden hogere, en bijzonderheden van samenstelling de hoogste nummers bekomen.

7. Noordlijn.

- Elk situatieplan moet van een noordlijn worden voorzien. Dit plan moet -zo mogelijkzodanig op de tekening worden gesteld, dat de noordlijn evenwijdig aan de opgaande zijden der tekening komt.

8. Lijnen van doorsneden (Sporen).

- Doorsneden worden aangegeven door twee hoofdletters. De lijnen van doorsneden (sporen) zullen in de figuren, waarop zij betrekking hebben, duidelijk met die letters moeten zijn aangegeven. Vormt het spoor een gebroken lijn, dan wordt de eerste letter met een kleine (niet hoofd) letter herhaald bij elk hoekpunt van die lijn.

9. Peil.

- Wanneer hiertoe aanleiding bestaat, zal in doorsneden - geen bijzonderheden van

samenstelling betreffende- het peil worden aangegeven door een horizontale rode of zwarte lijn, zodanig te plaatsen, dat daarbij in ronde getallen kan worden gesteld hoeveel die lijn boven of beneden A.P. [Amsterdams Peil] is gelegen.

10. Afmetingen in figuren.

- Waar dit voegzaam kan geschieden en tot gemakkelijk begrip der voorstelling kan leiden, zullen in de figuren de afmetingen en peilen in meters door cijfers worden aangegeven. Daarbij worden afmetingen in zwart en peilen in rode inkt gesteld.

11. Schalen.

- Op alle tekeningen moet onmiddellijk onder het hoofd worden gesteld: (1:...) of (...:1)
- Zijn de figuren, op eenzelfde blad voorkomende, op verschillende schaal getekend, dan wordt die aanduiding boven elk figuur gesteld, onmiddellijk volgende op het daarboven gestelde opschrift.
- De te bezigen schalen moeten zijn:
  - 2:1
  - 1:1
  - 1:2
  - 1:5
  - 1:10
  - 1:20
  - 1:50
  - 1:100
  - 1:200

enz. terwijl voor topografische tekeningen ook de schalen van 1:1250 en 1:2500 kunnen worden gebezigd. Hiervan mag worden afgeweken als het gebruik van een andere schaal tot gemak leidt, zoals bij het kopieeren van plans en tekeningen het geval kan zijn.

12. Ondertekening.

- Schetstekeningen, niet van blijvende waarde, worden in de rechter onderhoek, onder de naam, standplaats en dagtekening, alleen door de Eerstaanwezend Ingenieur of de Commandant van het Korps Genietroepen ondertekend. Alle andere tekeningen, daar en boven door de eventuele mede ontwerpers.
- Tekeningen of schetsen, ten dienste van de uitvoering van werken, zullen op gelijke wijze gedagtekend, behalve door de ontwerper, door de vervaardiger - als zodanig- worden getekend.

13. Plans van verboden kringen.

- Voor plans van verboden kringen is het bovenstaande slechts toepasselijk, voor zover het niet in strijd is met de bepalingen van het voorschrift, vastgesteld bij de aanschrijving van 1 november 1887, nr. 3 Ve Afdeling Genie.